

MAHALLE DÜĞÜNLERİNE KOLEKTİF KÜLTÜREL HAKLAR PENCERESİNDEN SAVUNMA

Neyire AKPINARLI*

Merve ALTIN**

Şeyma HAKAN AYÇA***

ÖZ

Gelenek ve görenekler kültürün temel yapı taşlarındandır. Düğünler ise gelenek ve göreneklerin en kadim görünümünden biridir. Müzik, yöresel oyunlar, kıyafetler, takılar, yemekler gibi sözlü ve görsel kültürel unsurların kuşaktan kuşağa aktarılmasında çok önemli rolü olan düğünler, birçok sosyal ve ekonomik unsurları ile toplumsal yaşamda “biz” duygusunun oluşumunda da belirleyici olmuştur. Anadolu ve Trakya’da muazzam kültürel zenginliği ile her bölgeye göre çeşitlilik gösteren düğünlerin dış mekânlarda, günlere yayılan ortak

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, E-Mail: neyire.akpinarli@asbu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0793-9216.

** Öğrenci, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı, E-Mail: merve.altin@student.asbu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6185-1023.

*** Öğrenci, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı, E-Mail: seyma.hakanayca@student.asbu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9669-9375.

Makalenin Gönderim Tarihi : 28.01.2022.

Makalenin Kabul Tarihi : 28.05.2022.

bir çaba ve kolektif bir mutluluk ile gerçekleştirilmesi onların ortak paydasını oluşturmaktaydı. Buna karşın son 70 yılda düğünler önemli bir değişim ve dönüşüm geçirmiş, dış mekânlardan kapalı mekânlara kaymış, kolektif gerçekliğinden her gün biraz daha uzaklaşmış ve bunun sonucunda da yukarıda belirtilen işlevlerini yavaş yavaş kaybetmiştir. Günümüz kent yaşamında az da olsa hala dış mekânlarda gerçekleştirilen düğünler ve bu düğünlerin nişan, kına, evden kız çıkarma gibi unsurları, artık kültürün taşıyıcısı olması vasfı ile değil; gürültüden adam öldürmeye birçok sonucu ile toplumsal barış ve düzeni bozan vasfı ile anılır olmuştur.

Bu çalışma, gelenek göreneklerin bu kadar önemli bir ögesi konumunda olan düğünlerin bu toplumsal ve kültürel işlevini yitirmesinde, dış mekânlarda gerçekleştirilmesi durumunda toplumsal barış ve düzeni bozan bir olguya dönüşmesinde mevcut uluslararası insan hakları konseptinin ve bu çerçevede şekillenen ulusal hukukun önemli bir etken olduğu tezi üzerine inşa olmuştur. Makalede, bu tez uluslararası insan hakları hukuku ve ulusal hukuk çerçevesinde nedenleriyle ortaya konulmuştur.

Çalışmada öncelikle, düğünlerin gelenek görenekler ve kültür ile ilişkisine kısaca değinilmiş ve ardından da bu 70 yıllık süreçte değişim ve dönüşümü özetlenmiştir. Bu bölümün ardından düğünlerin kolektif kültürel hak iken toplumsal düzeni ve barışı bozan bir unsura dönüşmesinin nedeni, uluslararası hukuk ve iç hukuk sisteminde insan hakları hukuku temelinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Düğün, gelenek ve görenek, kentsel dönüşüm kolektif kültürel hak, somut olmayan kültürel miras.

DEFENSE OF OUTDOOR WEDDINGS FROM THE COLLECTIVE CULTURAL RIGHTS PERSPECTIVE

ABSTRACT

Traditions and customs are a very important element of culture. Weddings, on the other hand, are one of the oldest ceremonies of traditions and customs. Weddings have a very important role in transferring verbal and visual cultural elements such as music, local games, clothes, jewelry, food from generation to generation, but also, they have been decisive in the formation of the feeling of “us” in social life with its many social and economic elements. Although it varied according to each region with its enormous cultural richness in Anatolia and Thrace, their common denominator was that it was carried out outdoors, with a common effort and collective happiness that spanned days.

However, weddings have undergone a significant change and transformation in the last 70 years. They shifted from outdoors to indoor spaces, moved further away from their collective reality every day. Because of that, they gradually lost their functions mentioned above. In today's urban life, weddings and the elements of these weddings such as engagement, henna, and daughter-in-law, that are still held outdoors have been known not any more with the carriers of culture but with the characteristics of disrupting social peace and order with its many consequences from noise to murder.

This study is based on the thesis that the current international human rights concept and the national law shaped within this framework are two important factors in this change and transformation of weddings. In the article, this thesis has been put forward with its reasons within the framework of international human rights law and national law.

In the study, first, the relationship of weddings with traditions and culture will be briefly mentioned, and then the change and transformation in this 70-year period will be summarized. After this section, the reason why weddings have turned from a collective cultural right into an element that disrupts the social order and peace is explained based on human rights law in the international and domestic legal systems.

Keywords: Wedding ceremonie, tradition and custom, urban transformation, collective cultural right, intangible cultural heritage.

I. GİRİŞ

Araştırma konusuna, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kıbrıs yerleşkesi Çevre Hukuku 3. Sınıf öğrencilerinin 2020-2021 eğitim yılında, 2019 yılı İl Çevre Durum Raporlarını inceleme çalışması kaynaklık etmiştir. Raporların şikâyetler bölümünün gürültüye dair verilerinde, dış mekânlarda gerçekleştirilen düğün veya şehir merkezlerinde yer alan düğün salonları, önemli bir kalem olarak tespit edilmiştir.¹ Bu çalışmanın devamı olarak, 2012-2019 yılları arasında 81 ile ait Çevre Durum Raporlarında şikâyet verileri incelendiğinde düğünün daha önceki raporlarda da bir gürültü unsuru olarak yer aldığı

¹ 2019 yılı Çorum, Denizli, Erzincan, Hakkâri, Muğla, Siirt, Tunceli İl Çevre Durum Raporlarında Şikâyetler ile ilgili veriler. Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, <https://ced.csb.gov.tr/il-cevre-durum-raporlari-i-82671>, Erişim Tarihi: 30.12.2021.

görülmüştür.² Kültürün çok önemli öğelerini içeren düğünlerin bu raporlarda gürültü olarak değerlendirilmesinin görülmesi üzerine aynı sınıftaki 82 öğrenciden³ “düğünlerin, bir taraftan toplumun gelenek ve göreneklerinin bir görünümü olması diğer taraftan da kent yaşamında bir gürültü unsuru olması” hakkında düşündüklerini yazılı olarak iletmeleri talep edilmiştir.⁴ Cevaplar incelendiğinde, öğrencilerin düğünleri geleneksel, kültürel ve toplumsal bir olgu olarak kabul ettikleri buna karşın dış mekânlarda gerçekleştirilmesi halinde bu geleneğin, gürültü başta olmak üzere toplumsal barışı ve düzen bozan bir olguya dönüştüğünü belirttikleri görülmüştür.⁵

² 2012-2019 Çorum; 2012-2018 Hakkâri; 2012 -2018 Diyarbakır; 2017-2019 Denizli; 2012-2018 Edirne; 2017-2019Elazığ; 2016-2019 Erzincan; 201-2017 Gaziantep; 2012-2016 Hatay; 2016 Karaman; 2013-2017 Kayseri; 2012 Konya; 2015 Mersin; 2014 Samsun; 2013-2019 Siirt; 2017-2018 Sinop; 2012-2018 Şanlı Urfâ; 2013-2019 Tunceli Çevre Durum Raporları.

³ Sınıf öğrencileri, genel olarak 21-24 yaşlarında olup, Türkiye'nin farklı şehirlerinden gelmektedirler.

⁴ Cevaplar incelendiğinde öğrencilerin neredeyse tamamının düğünleri “kültürel, geleneksel ve toplumsal bir olgu” olarak gördükleri, sadece 11 öğrencinin düğünleri bireysel bağlamda değerlendirdikleri tespit edilmiştir.

⁵ 50 öğrencinin, yani öğrencilerin yaklaşık üçe ikisi düğünlerin kültürün, gelenek ve âdetin bir parçası olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca benzer şekilde düğünün toplumsal bir olgu olduğunu (22 öğrenci), kırsal ve küçük yerlerde sosyalleşme aracı olduğunu (15 öğrenci) belirten öğrencilerde bulunmaktadır. Öğrencilerin 28 tanesi gürültü unsuru olarak belirtmiş, 12 tanesi ise tehlike unsuru olarak belirtmiştir. “Dış mekânda gerçekleştirilen mahalle düğünlerine dair tavır ne olmalıdır?” sorusuna 53 öğrenci, yani öğrencilerin üçte ikisi yasaklanmalı cevabını vermiştir. Bu öğrencilerden 11'i düğün yapmanın hak olduğunu ama toplum düzenini sağlama bağlamında kanunla yasaklanması gerektiğini belirtmişlerdir. 5 öğrenci ise kent yaşamında düğünlerin tahammül ve hoşgörü gösterilemeyecek duruma geldiğini belirtmişlerdir. Sadece 14 öğrencinin yasaklanmaması gerektiğini belirttikleri görülmüştür. Öğrencilerden 12'si düğünlerin bütünüyle yasaklanmaktansa gürültüye veya tehlikeye yol açan bazı unsurlarının yasaklanması gerektiğini, 4'ü düğünlerin süre ve zaman açısından sınırlandırılması ve diğer 4'ü ise gürültünün birtakım önlemler alınarak ortadan kaldırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Rahatsızlık verildiğinde de kolluk kuvvetlerinin düğüne müdahale etmesi gerektiğini belirten öğrenci sayısı 11 iken; 11 öğrenci de düğün sahiplerine idari ceza verilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Cevaplarda tespit edilen bir başka veri ise 42 öğrencinin, düğünler için uygun yerlerin tesis edilmesi gerektiğine dair beyanlarıdır.

Bu çalışmada, mahalle düğünlerinin günümüzde gürültüye dönüşmesinde uluslararası insan hakları konsepti ve iç hukuk düzenlemelerinin, temel neden olduğu savı ileri sürülmekte ve bu sav, ilgili hukuki düzenlemeler ve uygulamalar ile temellendirilmektedir.

Çalışmada öncelikle, düğünlerin gelenek, görenek ve kültür ile bağlantısına değinilmiş, ardından kültürün taşıyıcısı rolünden toplumsal düzeni ve barışı bozan unsura dönüşmesi süreci kentleşme olgusunda devletin politikası merkeze alınarak ortaya konulmuştur. Daha sonra makalenin tezi uluslararası hukuk metinleri ve ilgili iç hukuk düzenlemeleri ile ispat edilmeye çalışılmıştır.

Her ne kadar düğün kavramı, sünnet düğünlerini de kapsıyor ise de bu çalışma evlilik çerçevesinde düğün ve içerdiği ritüeller ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada, sağlıklı verilere ulaşma kaygısı ile sorunun farklı taraflarıyla birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

II. DÜĞÜNLERİN KÜLTÜRÜN TAŞIYICISI ROLÜNDEN TOPLUMSAL DÜZENİ VE BARIŞI BOZAN UNSURA DÖNÜŞMESİNİN YOLCULUĞU

Kültürler, toplumların tarihi, coğrafı, dini, ekonomik, sosyal ve iklimsel özellikleri temelinde şekillenmektedir. Diğer taraftan toplumların canlı bir varlık olması nedeniyle kültürler, değişim ve dönüşüm süreci de yaşamaktadır. Bu süreç iki türlü gerçekleşmektedir:

Birincisi; kültürel unsurların ortaya çıkmasına neden olan ekonomik, sosyal, coğrafı etkenlerin değişmesiyle bazı kültürel ritüellerin yaşanmasının doğal süreçte ortadan kalkmasıdır. Bir kültürel ritüeli doğuran ya da yaşatan unsurlar ortadan kalktıktan sonra, o ritüelin devam etmesi mümkün değildir, söz konusu ritüel artık kültür tarihinin bir konusudur. Bu duruma örnek olarak Kars yöresinde kış akşamları insanların bir araya gelip sohbet etmeleri için köyde yapılan büyük odalarını köye radyonun gelmesinden sonra yavaş yavaş ortadan kalkması verilebilir. Yine Kars yöresinde küçükbaş hayvancılığın çok önemli olduğu yıllarda koçların yılın belli bir döneminde koyunlarla çiftleştirilmesi olarak adlandırılan “Koç Katımı” etkinliğinin bir şenlik

olarak kutlanmasına karşın hayvan besiciliğinin çeşitlenmesi ile birlikte bu faaliyetin artık şenlik olarak kutlanmaması gösterilebilir.⁶

İkincisi ise devletin ekonomik, siyasi veya sosyal alanda yürüttüğü faaliyetlerdeki tercihleri nedeniyle kültürün değişim ve dönüşüm geçirmesidir. Bu değişim ve dönüşüm ise iki türlü olmaktadır. Birincisi devletin kendisinin tanımladığı kültür kurgusunda yürüttüğü faaliyetler aracılığıyla olmaktadır. Buna örnek olarak devletin kent yaşamı kurgusunda tiyatro, opera, bale, sinema vb. faaliyetleri şehir yaşamının önemli aktiviteleri olarak öne çıkarması ve bu çerçevede bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği kültür merkezleri, spor salonu, parklar ve kütüphaneler gibi alanları temel görevi içerisinde görmesi verilebilir.

İkincisi ise devletin, toplumun yüzyıllardan beri var ettiği kültüre ve onun öğelerine, kültür başta olmak üzere devletin kendisini tanımladığı siyasi, ekonomik, sosyal sistemi ile uyduğu oranda var olma alanı yaratmasıdır. Buna en somut örnek, 1940 ve 50'li yıllar ile birlikte başlayan kentleşme ve kentsel dönüşümde söz konusu mahallin ekonomik, sosyal ve kültürel dokusunda çok önemli yeri olan meydanların yok sayılması verilebilir.⁷ Herkesin katılabildiği aktivitelerin gerçekleştirildiği, geçmiş ile gelecek arasında köprü görevi görmekte olan ve bu yönüyle kent tarihi dokusunda önemli bir yere sahip

⁶ Musa Bilgen, Talan ve Harman Yeri kitaplarında Kars yöresinde gelenek ve göreneklerin nasıl zamanla değişip dönüştüğünü veya ortadan kalktığını anlatmaktadır. BİLGİN, Musa: Harman Yeri, Dorlion Yayınevi, Ankara 2021; BİLGİN, Musa: Talan, Dorlion Yayınevi, Ankara 2021, s. 9 3-101.

⁷ EMRE, Gülder: Kültürel Mirasın Korunması. İstanbul Üniversitesi Uzaktan Eğitim ve Açıköğretim Fakültesi, İstanbul 2017, s.17, 62, https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_bahar/kulturel_mirasin_korunmasi/index.html, Erişim Tarihi: 21.12.2021; YÜCEL, Seher Demet / SALT, Esra: Kültürel Peyzajların Tarihsel Süreç İçerisindeki Değişimlerinin Tespiti: Bursa İznik Örneği, Planlama, Cilt:28, Sayı: 1, Yıl: 2018, s. 40-55, <https://planlamadergisi.org/jvi.aspx?pdire=planlama&pnlng=tur&un=PLAN-46220>, Erişim Tarihi: 31.12.2021.; Emre, hızlı ve kontrolsüz kentleşme ile birlikte kültür ve doğa varlıklarının “ciddi ve önüne geçilemeyen bir yıkım, yok olma süreci” içinde olduğunu belirtmektedir. Yücel/Salt tarafından İznik bağlamında gerçekleştirilen araştırma çalışmasında ise eskiden var olan ürün panayırıları, düğün ve sinema yerlerinin muhafaza edilmemiş olduğu tespit edilmiştir.

olan meydanların ortadan kalkması insanların yaşadıkları mekânı ile kurdukları manevi bağların zayıflamasında önemli bir neden olmuştur.⁸

Kültürlerin en temel taşlarından birisi toplumların yüzyıllarca biriktirdikleri uygulamaların ve deneyimlerin toplamı olan gelenek ve göreneklerdir. Geçmişte 7 gün 7 gece sürdüğü anlatılan düğünler ise müzik, yöresel oyunlar gibi sözlü ve görsel birçok kültürel ritüeli içinde barındırmasıyla gelenek ve göreneklerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir işleve sahip olmuştur.⁹ Medeniyetlerin beşiği olarak adlandırılan Anadolu’da düğünler, kültürel farklılıklar nedeniyle müzikten dansa birçok özgünlüğü içinde barındırmaktadır. Mahallin ortak mutluluğu olarak yaşanan düğünler, kültürel işlevinin yanında, küskünlerin barışması, imece usulü bir dayanışma ile gerçekleştirilmesi gibi sosyal ve ekonomik birçok işlevi yerine getirmiş ve böylece “biz” olgusunda çok önemli bir role sahip olmuştur.

Kültürün bu kadar önemli bir taşıyıcı olan düğünler ve onların gerçekleştirildiği alanlar, aşağıda ayrıntılı anlatılacağı üzere devletin kültür tanımının kapsamı dışında kalmıştır. Bunun sonucunda da zamanla dış mekânlardan alınıp düğün salonlarında birkaç saate sıkıştırılmış düğünler kültürel işlevinden uzaklaşmış, birçok unsuru budanmış, “verilenlerin iadesi” ve “gösteriş” için bir araç haline gelmiştir.

⁸ YÜCEL / SALT, s. 52

⁹ AYDOĞDU ATASOY, Özlem: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında İcracı Kurum T.C Kültür ve Turizm Bakanlığının Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme (2006-2016), Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018, <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/68696/499558.pdf?Sequence=1> Erişim Tarihi: 21.07.2021; TEMİZ, Gürkan / ÇETİNGÖZ, Burçin Cevdet: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliği: Anamur’da Düğün Geleneği, ASOS Congress Bildiri Kitabı, Elâzığ 2016, s. 2594-2605, https://www.researchgate.net/publication/315798909_somut_olmayan_kulturel_mirasin_surdurulebilirligi_anamur_da_dugun_gelenegi_sustainability_of_the_intangible_cultural_heritage_the_wedding_tradition_in_anamur, Erişim Tarihi: 20.12.2021.

A. Devletin Kentleşme Politikasındaki Tercihlerinin Dügünlere Yansıması

Dügünlerin kolektif özünden yani sosyal, ekonomik ve kültürel işlevinden uzaklaşması, giderek daha çok bireysel bir olgu ve bireysel bir hak çerçevesinde şekillenmesi, günlerce süren ve geniş alanlarda yapılan düğün ritüellerin birkaç saate ve kapalı alanlara veya apartman aralarına sıkıştırılması süreci 1960'lı yıllara kadar uzanmaktadır. Göreceli olarak homojen bir demografik yapıda, yasin yaşandığı bir ev varken başka bir evdeki mutluluğun ertelendiği kolektif duygular temelinde şekillenen köy ve kırsal kesimlerdeki yaşamda; dış mekânda, söz konusu mahallin meydanında gerçekleşen düğünler, halkın ortak mutluluğu ve kutlaması olarak algılanmaktaydı. Köyden kente göç etmiş olan, aynı köylü ya da şehirlilerin yaşamlarını sürdürdüğü gecekondu mahallelerinde de düğünler, uzun bir dönem kolektif yaşanan bir mutluluk olarak kabul edilmiş, imece usulü yardımlaşma ile kendi özgün ekonomik, sosyal ve kültürel varlığını olabildiğince sürdürmüştür.

1980 sonrası özellikle büyük şehirlerde yaşanan uydu kentler süreci, gecekondu bölgelerinden imarın geçmesi ve kentsel dönüşüm ile birlikte düğünler bakımından iki somut gelişme yaşanmıştır. Bunlardan birincisi; önceden gecekondu mahallelerinde, müstakil evlerin bahçelerinde, trafik olgusunun yaşanmadığı evlerin önlerindeki sokaklarda veya mahallede bulunan ortak alanlarda gerçekleştirilen düğünlerin, kentsel dönüşüm sonrası yan yana dizilmiş, çok katlı binalardan oluşan yaşam alanı planlamalarında bir toplumsal ihtiyaç olarak dikkate alınmamasıdır. Ayrıca kentsel dönüşüm ile söz konusu mahalde var olan kültürel homojenlik dağılırken, imece usulü gerçekleştirilen düğünler o mahallenin ortak bir mutluluğu olmaktan çıkmıştır. İkincisi; 1990'lı yıllardan itibaren site kurgusu ile inşa edilen yeni yaşam alanlarında bu ihtiyaç için uygun bir alanın öngörülmemiş olmasıdır. 2000'li yıllara gelindiğinde ise özellikle büyük şehirlerde görülen konut projelerinde spor salonundan yüzme havuzuna kadar birçok ihtiyaç dikkate alınmış iken bu olgu yine görmezden gelinmiştir.

Tüm bu süreçte kentlerdeki düğünlerde iki gelişme gözlemlenmiştir: Bir taraftan düğünler belli bir saat aralığı için kiralanılan düğün salonlarına sıkıştırılmış, imece gibi sosyal ve ekonomik işlevinden uzaklaşmış düğün sahiplerinin tek başlarına üstlendiği bir faaliyete, kültürel unsurlarından budanmış, her gün biraz daha bireysel çerçevede, gösteriş kaygılarının şekillendirdiği bir merasime dönüşmüştür. Diğer taraftan düğün, kına ve nişan etkinlikleri kentlerde bugün hala sitelerin

ortak alanlarında, site olmayan apartman tipi yerleşim yerlerinde apartmanların önlerindeki sokak aralarında gerçekleşmektedir. İnsanların dışarıda düğün ve ritüellerini gerçekleştirmeye çalışmalarının çeşitli nedenleri vardır: Birincisi, ekonomik olarak daha az gelire sahip olan kesimlerin, düğün yapmak için evinin önü, sokak, site içi mekânları tercih etmesidir. İkincisi, düğün sahiplerinin düğün salonlarında üç dört saate sıkıştırılan düğünlerdense, dış mekânda daha özgür bir ortamda daha uzun zamanda düğün yapma isteğidir. Bu nedenle, son yıllarda “kır düğünü” olgusu ortaya çıkmış, ekonomik durumu uygun olanlar şehir dışında bu düğünleri gerçekleştirmeye başlamışlardır. Üçüncü neden ise gelini kız evinden davul ve zurnayla alma gibi doğası gereği dışarıda yapılan ritüellerin düğünün bir parçası olmasıdır.

Kentlerde düğünün dışarıda gerçekleşmesi durumunda, düğün sahiplerinin mahalle sakinlerine rahatsızlık verme kaygısından düğünün birtakım unsurlarını yerine getirmekten imtina etmesi, ayrıca idare tarafından getirilen sesin desibeli ve zaman sınırı nedeniyle sıkıştırılmış alanlarda var olmaya çalışan mahalle düğünleri de özgünlüklerini ve zenginliklerini her gün biraz daha kaybetmektedir.

B. Mahalle Düğünlerinin Toplumsal Düzeni ve Barışı Bozan Unsura Dönüşmesi

Aynı kattaki sakinlerin bile yaşamlarının birbirine teğet geçtiği apartmanlara ve sitelere sıkıştırılmış kent yaşamında, apartman önlerinde veya sitenin ortak alanında gerçekleştirilen düğünler ve öncesi ritüelleri birçok açıdan toplumsal düzeni ve barışı bozan unsura dönüşmüştür.¹⁰

Düğünler birçok insan için öncelikle gürültüdür. Özellikle, mesafe aralığı çok kısa olan binaların olduğu mahallelerde aynı anda

¹⁰ Şehir merkezinde konumlanan düğün salonlarında benzer durum söz konusudur. Bugün kentlerde düğünlerin çok önemli bir kısmı salonlarda gerçekleştirilmektedir. Önceleri çok sınırlı bir bölgede mahallelerin dışında var olan düğün salonları, yıllarla ve şehrin büyümesi ile hem çok artmış hem de şehir içinde kalmışlardır. Ankara’da 1982 yılından beri düğün salonları işleten XXX, 1982 yılında Ankara Cebeci’de sadece 4 tane düğün salonu var iken, Ankara’da 2019 yılında ruhsatlı 200 ruhsatsız 500 düğün salonu olduğunu belirtmektedir. GÖZLER, Kemal: Sokak Düğünleri ve Hukuk, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Zabunoğlu Armağan, Yıl: 2011, s. 352-371.

birden fazla düğünün yapıyor olması ciddi rahatsızlıkları da beraberinde getirmektedir. İkinci olarak düğünler, düğün öncesi gelin alma ve düğün konvoyu gibi ritüelleri ile trafik sıkışıklığına, konvoydaki insanların ve trafikte seyir halinde olan yolcuların yaşamını yitirmesine neden olabilmekte ve toplumsal hayatı sekteye uğratabilmektedir.¹¹ Üçüncü olarak apartman önlerinde veya site ortak alanında yapılan düğünler, diğer insanların günlük rutinlerinin aksamasına, ambulans ya da itfaiye araçlarının geçişinin engellenmesiyle acil oluşabilecek durumlarda hareket alanının kısıtlanmasına sebep olabilmektedir. Kutlama sonrası, ortaya çıkan çevre kirliliğini temizleme çabaları yetersiz kalmakta, havai fişek gibi patlayıcı maddelerin kullanılması özellikle kuşların ölümüne, düğün alanındaki ağaçların lambalarla ışıklandırılması ağaçların yanmasına sebep olabilmektedir.¹² Mahalle aralarında gerçekleştirilen düğünlerden rahatsız olan kimselerin şikâyeti veya müdahalesi çevredekilerin huzurunun bozulmasına yol açabilmektedir. Ayrıca, kutlamalarda eğlencenin ve kalabalığın kontrolsüzlüğü ve maganda kurşunu nedeniyle ortaya çıkan hadiseler daha ağır sonuçları doğurabilmektedir.¹³

Mahalle düğünlerinin toplumsal düzeni bozan bir unsur olmasının etkilerini yasama, yürütme ve yargı faaliyetlerinde, doğrudan ya da dolaylı şekilde görmek mümkündür. İç hukukta, düğünlerin dış mekânlarda yapılmasını doğrudan yasaklayan bir düzenleme bulunmamaktadır. Buna karşın düğünler, toplumsal barışı ve düzeni bozan sonuçları nedeniyle birçok mevzuatın kapsamına girmektedir. Bu

¹¹ Aksaray'da gurbetçilerin kullandığı otomobil düğün konvoyu ile çarpıştı: 2 ölü. (<https://www.haberler.com>, 2021). Konya valisinden düğün konvoyu uyarısı: Çevreyi rahatsız eden bir şeyin gelenekle ilgisi yok. (<https://www.diken.com.tr/konya-valisinden-dugun-konvoyu-uyarisi-cevreyi-rahatsiz-eden-bir-seyin-gelenekle-ilgisi-yok/>, 2020).

¹² İzmir'de Sokak Düğününde Ormana Doğru Havai Fişekler Atıldı. (<https://www.ensonhaber.com/>, 2021).

¹³ Düğünde Yüksek Ses Kavgası: Ortalık Savaş Alanına Döndü. (<https://www.ntv.com.tr/turkiye>, 2021); Balkonda düğünü izliyordu! Sonrası dehşet. (<https://www.haberturk.com/maganda>, 2021); 2016 yılında Gaziantep'in Şahinbey ilçesinde sokakta yapılan düğünde kalabalığın arasına karışan teröristin üzerindeki patlayıcıları infilak ettirmesiyle 57 kişinin yaşamını yitirmesi, onlarca kişinin ise yaralanmış olması kutlamaya kontrolsüz giriş ve çıkışların ağır bir sonucudur. Gaziantep'te katliam. (<https://www.hurriyet.com.tr/>, 2016).

mevzuatlardan özellikle Belediye Kanunu¹⁴, Çevre Kanunu¹⁵, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu¹⁶ ve Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği¹⁷ gibi Kolluk Mevzuatı, Kabahatler Kanunu¹⁸ ve bu

¹⁴ Belediye Kanunu madde 51’de belediye zabıtasının, beldede esenlik, huzur, sağlık ve düzenin sağlanmasıyla görevli olduğu ve bu hususlarda yaptırım uygulayabileceği belirtilmiştir. Bu nedenle zabıtaya herhangi bir şikâyet durumunda, düğüne müdahale etme yetkisi verilmiştir.

¹⁵ 2872 Sayılı Çevre Kanunu’nun 14. maddesinde; “kişilerin huzur ve sükûnunu, beden ve ruh sağlığını bozacak şekilde ilgili yönetmeliklerle belirlenen standartlar üzerinde gürültü ve titreşim” yasaklanmıştır. Daha sonra çıkarılan Çevresel Gürültü Değerlendirme Yönetmeliği’nin 5/A maddesine göre düğünler nedeniyle oluşan gürültü “çevresel gürültüler ile çevresel titreşim” olarak kabul edilmiştir. Ancak, ilgili yönetmelikte 2020 yılında yapılan değişiklik ile mahalle düğünlerinden kaynaklanan gürültü “ev faaliyetleri ve komşuların oluşturduğu gürültü” kapsamında alınarak yönetmeliğin uygulama alanı dışında bırakılmıştır. İlgili düzenlemede fazla gürültü seviyesi için İl Emniyet Müdürlüğü nezaretinde Çevre İl Müdürlüğü denetim ekipleri denetime gitmekte ve gürültü seviyesinin aşılması durumunda da ilgililer hakkında 2872 sayılı Çevre Kanunu gereğince idari para cezası uyguladığı gibi ilgililer hakkında Türk Ceza Kanununun ilgili maddeleri uyarınca adli işlem yürütülmesi için Cumhuriyet Başsavcılıklarına suç duyusunda bulunabilmekteydiler. Çevre Gürültüsünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliğinde 18.11.2015 tarihli 29536 sayılı kanun ile yapılan değişiklik, madde 2 ve madde 4/z. 24/12/2020 tarihli ve 31344 sayılı Resmî Gazete ‘de yayımlanan 2872 Sayılı Çevre Kanunu Uyarınca Verilecek İdari Para Cezalarına İlişkin Tebliğ (2021/1) yürürlükten kaldırılmıştır.

¹⁶ 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu’nun 14. maddesinde saat 24’den sonra şehir ve kasabalarda civar halkının rahat ve huzurunu bozacak surette gürültü yapanların polis tarafından men olunacağı, bu yasağı dinlemeyenler hakkında Ceza Kanununun 546. maddesine göre işlem yapılacağı belirtilmiştir. Burada zabıttan izin alınmak suretiyle bu düzenlemeden müstesna olacak faaliyetler olarak düğün de belirtilmiştir. 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (1934, 14 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 2751). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2559.pdf>.

¹⁷ Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliğinin “Gürültünün yasaklanmasına ilişkin görevler” başlıklı 21 ve 31. maddesi. Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği (2017, 21 Ocak). Resmî Gazete (Sayı: 29995). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20169741.pdf>.

kanunlara ilişkin yönetmelikler önemlidir. Ayrıca düğün nedeniyle ortaya çıkan trafik suçları, tehdit, kavga, silah kullanma, adam öldürme ve diğer suç unsurları da Ceza Kanunu kapsamında değerlendirilmektedir. Bu nedenle mahalle düğünlerinde meydana gelen birçok olay yargıya intikal etmiş¹⁹, ateşli silah kullanımı başta olmak üzere²⁰ suç aletlerinin

¹⁸ Kabahatler Kanunu çerçevesinde başkalarının huzur ve sükununu bozacak şekilde gürültüye neden olan kişiye idari para cezası uygulanması öngörülmüştür. Kabahatler Kanunu madde: 36/1. Kabahatler Kanunu (2005, 31 Mart). Resmî Gazete (Sayı: 25772 Mükerrer). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5326.pdf>.

¹⁹ Ankara BAM, 2. CD., E.2018/1277-K.2019/846, T.5.4.2019. Ankara Batı 1. Ağır Ceza Mahkemesinde görülen bir davada, düğünden bir gün önce aynı binada yaşayan düğün sahibi ve komşusu arasında düğün için getirilen hoparlörün komşunun camına izinsiz olarak yerleştirilmesi ve sonrasında rahatsızlığa rağmen kaldırılmaması nedeniyle başlayan tartışmanın, şikâyet üzerine gelen polisin düğün müziğini kapatması ve akabinde polisin olay yerini terk etmesinin ardından düğünün tekrar başlatılması ile sonuçlanmış, bunun üzerine komşunun karakola giderek tekrar şikâyetçi olması neticesinde ise saldırıya uğraması ve sonucunda hayatını tehlikeye sokacak şekilde yaralanması ile kasten öldürmeye teşebbüs suçunun meydana geldiği görülmektedir. Yargıtay, Kırşehir’de bir düğünde alkollü şekilde ruhsatsız tabancasıyla ateş eden ve bir kişiyi öldüren magandaya verilen cezayı bozarak kasten adam öldürme suçlamasıyla yargılanmasını istedi ve dosyayı mahkemeye gönderdi. Söz konusu karar bu gibi davalarda emsal teşkil edecek. (<https://kirsehirhaberturk.com/>, 2021)Düğünde havaya ateş açıp, davetliyi öldüren magandaya 18 yıl hapis. (<https://www.sabah.com.tr/>, 2019).

²⁰ Özellikle maganda kurşunu hadisesi, sonuçları bakımından her daim vahametini korumakla birlikte önüne bir türlü geçilemeyen bir durum olarak mevcudiyetini korumaktadır. Örneğin, Yargıtay 1. Ceza Dairesinde görülen davada, sanığın havaya tabanca ile ateş etmesi sonucunda bir çocuk hayatını kaybetmiş. Yargıtay 1. CD., E.2016/5419-K.2018/1724, T.11.4.2018. Yine aynı Dairede görülen başka bir davada da benzer şekilde maganda kurşunu ile bir kişinin hayatını kaybettiği görülmektedir. Yargıtay 1. CD., E.2019/3510-K.2019/5625, T.18.12.2019. Yargıtay Ceza Genel Kuruluna konu olan başka bir olayda da yine eğlence amacı ile havaya sıkılan kurşunlar nedeniyle bir çocuğun hayatını kaybettiği kayıt altına alınmıştır. Yargıtay CGK., E.2016/545-K.2020/316, T.25.6.2020 Yargıtay Başkanlığı. (2018). Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararları. Ankara: Yargıtay Başkanlığı.

kullanılması nedeniyle genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması,²¹ yaralama ve öldürme gibi suçların düğün mahallinde sıklıkla işlendiği mahkeme kararlarında kayıt altına alınmıştır. Zabita, polis ve jandarma gibi kolluk güçleri, düğünlerin bir taraftan toplumsal gelenek ve görenek olması diğer taraftan toplumsal düzeni ve barışı bozan bir unsur olması karşısında hukuki düzenlemeler ile toplumsal gerçeklik arasında bırakılmışlardır. Görevliler bu dengeyi sağlamaya çalışırken, çoğu zaman etkili önlem almadıkları ya da alamadıkları için eleştirilmektedirler. Gözler, bu durumlarda *“çeşitli sosyal ve psikolojik faktörler nedeniyle, polis ve zabita şu ya da bu şekilde, bu tür güdültüye müdahale etmekten kaçınmaktadır,”* demektedir.²²

III. GELENEK VE GÖRENEKLERİN ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI HUKUKU VE İÇ HUKUK TEMELİNDE KÜLTÜREL HAK OLARAK GÖRÜNÜRLÜĞÜ

Kültür, farklı bilim dalları açısından farklı tanımlamalara tabidir.²³ Hukuk perspektifinden kapsayıcı bir tanım yapıldığında kültür üç farklı unsuru kapsamaktadır. Bunlardan biri insanlığın kültürel maddi birikimidir. Bir diğeri sanat ve bilim alanında hem üretim süreci hem de üretilen eserlerdir. Sonuncusu ise bir sosyal grubu diğer sosyal gruplardan ayıran maddi ve manevi faaliyet, ürün, inanç, düşünce ve yaşam biçimini içine alan gelenek ve göreneklerin tümüdür.²⁴ Üçüncü unsur olarak belirtilen gelenek ve görenekler ilk iki kültür unsurunun önemli bir kaynağını oluşturmaktadır.

²¹ Ankara BAM, 8. CD., E.2018/1291-K.2020/863, T.20.03.2020.

²² GÖZLER 2011, s.357.

²³ ARAL, Berdal: Üçüncü Kuşak Haklar Olarak Kolektif Haklar, Siyasal Kitabevi, Ankara 2010, s. 9; EMRE, Erişim Tarihi: 21.12.2021. UNESCO'nun 1982 yılında Mexico City Kültür Politikalarına dair Bildirgesi'nde kültür şu şekilde tanımlanmıştır. “En geniş anlamıyla kültür bir toplumu veya sosyal grubu karakterize eden ayırt edici manevi, maddi, entelektüel ve duygusal özelliklerin bütünüdür. Sadece sanatı ve edebiyatı değil, yaşam tarzlarını, insanın temel haklarını, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançlarını da kapsar.” Mexico City Kültür Politikaları Bildirgesi, 26 Temmuz-6 Ağustos Dünya Kültür Politikaları Konferansı.

²⁴ ARAL, 2010: s. 191-193.

İnsan Hakları Konseyi'nin tanımladığı gibi, kültürel haklar, “evrensel, bölünmez, birbiriyle ilişkili ve birbirine bağımlı insan haklarının ayrılmaz bir parçası”dır.²⁵ Buna karşın uluslararası hukukta kültürel hakların tanımına ve hangi hakların kültürel haklar olduğuna dair doğrudan bir düzenleme söz konusu değildir.²⁶ Donders'in kültürel haklar tanımı dikkate alındığında, kültürel haklar; “geniş anlamda, bireylerin ve toplulukların kültürel çıkarlarını doğrudan teşvik eden ve koruyan, kültürel kimliklerini koruma, geliştirme ve değiştirme kapasitelerini geliştirmeyi amaçlayan insan hakları” olarak tanımlanabilir.²⁷

Çalışmanın bu bölümünde mevcut uluslararası insan hakları konseptinde ve iç hukukta genel olarak kültürel hak özelde gelenek ve göreneklerin daha özelde de düğünlerin hukuki olarak ne kadar korunduğu ortaya konulacaktır.

A. Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda “Gelenek ve Göreneklerin” Kültürel Hak Düzenleminde Yeri

Uluslararası insan hakları hukukunu oluşturan temel metinler II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmıştır. Her ne kadar II. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan uluslararası hukuk sisteminin en temel metni Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ise de söz konusu sözleşmede insan hakları ile ilgili düzenlemeler sınırlıdır. İnsan hakları ve kültürel hak çerçevesinde sözleşme incelendiğinde, insan hakları kavramının içerik bakımından ayrıntıya girilmeden, bireysel ve negatif haklar temelinde 7 kez kullanıldığı görülmüştür.²⁸ Kültürel hak kavramının yer almadığı sözleşmede kültür kavramı ise, sadece “ekonomik, sosyal, kültürel”

²⁵ DONDERS, Yvonne: Cultural Rights in International Human Rights Law: From Controversy to Celebration, Japanese Yearbook of International Law, Sayı: 62, Yıl: 2019, s. 64-67; Benzer düzenlemeyi, Kültürel Çeşitliliğin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi'nin önsözünde bulmak mümkündür. “Kültürel çeşitliliğin, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde ve evrensel olarak tanınan diğer belgelerde beyan edilen insan haklarının ve temel özgürlüklerin tam olarak gerçekleştirilmesi için taşıdığı önemi takdir ederek...”; Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması Ve Geliştirilmesi Sözleşmesi, 2005.

²⁶ DONDERS 2019, s. 63.

²⁷ DONDERS 2019, s. 63-64.

²⁸ Önsöz; Amaçlar ve İlkeler başlıklı madde 1(3); Madde 11(3) b; Madde 55(c); Madde 62(2); Madde 68; Madde 76/c.

nitelikteki sorunları çözme ya da bu alanlarda uluslararası iş birliğini sağlama amacına binaen 6 kez kullanılmıştır.²⁹

Daha sonraki yıllarda birçok insan hakları metinleri ortaya çıkmıştır. Bu metinlerin bazılarında kültürel hak doğrudan düzenlenmiştir. Bazılarında ise çeşitli insan hakları düzenlemeleriyle ilintilendirilmiştir.³⁰ Burada konu bağlamında önce kültürel haklar daha sonra da gelenek ve görenekler bağlamında düzenlemeler içeren, Türkiye'nin de taraf olduğu temel uluslararası insan hakları hukuku metinleri incelenerek kültürel hakkın yeri, kapsamı ve muhatabına dair düzenlemelerden mevcut insan hakları konseptinde kültürel hakkın çerçevesi ve çerçevede gelenek ve göreneklerin konumlanması ortaya konulmuştur.

1. Kültürel Haklar Bağlamında İnsan Hakları Metinleri

Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, her ne kadar bağlayıcılığı olmasa da, ilk uluslararası insan hakları belgesi olarak kendisinden sonraki birçok insan hakları belgelerine kaynaklık etmiştir. Bireysel haklar temelinde hazırlanmış olan Bildirge'nin 22'inci ve 27'inci maddelerinde kültürel haklar ile ilgili düzenlemeler mevcuttur.

Madde 22'de "*herkes insan onuru ve kişiliğinin özgür gelişmesi bakımından vazgeçilmez olan ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir*", denilmektedir. Bu düzenlemede konu bağlamında üç husus önemlidir. Birincisi, kültürel hakkın "herkes" kavramı kullanılarak, bildirgenin bütününde olduğu gibi bireysel hak olarak tanımlanmasıdır. İkincisi, insan onuru ve kişiliğinin özgür gelişmesi için kültürel hakların vazgeçilmez olduğunun kabul edilmesidir. Son olarak ise maddenin devamında, devletin bu haklar açısından yükümlüğünün "*devletin örgütlenme ve kaynakları*" ile sınırlandırılmış olmasıdır.³¹

²⁹ Madde 1/3; 13/1/b; 55; 57; 62/1.

³⁰ Örnek olarak Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28, 29, 30, 31. Maddelerinde çocuk hakları kültür temelli düzenlemiştir. Yine Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi 18. ve 19. Maddeleri.

³¹ Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi madde 22.

Madde 27/1’de ise kültürel yaşama katılma hakkı düzenlenmiştir.³² Bu düzenleme de bireysel hak temellidir. Madde 28 ise; *“Her insan bu bildiride yer alan hak ve özgürlüklerin tam anlamıyla kullanılabileceği bir toplumsal ve uluslararası düzende yaşama hakkına sahiptir”* denilmiştir. Bu maddede “her insan” ifadesi ile kültürel hakkın bireysel hak boyutuna, bu hakkın kullanılması için uygun “toplumsal ve uluslararası düzen” ifadesi ile de uluslararası hukukun aktörlerine vurgu yapılmıştır.

1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (MSHS) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ESKHS) kültürel hak bağlamında önemli diğer iki uluslararası metindir. Bu metinlerin, 1960’lı yıllarla birlikte siyasi ve ekonomik olduğu kadar kültürel anlamda da sömürden kurtularak tam bağımsızlığını kazanmak isteyen Afrika ve Asya’da kurulmuş olan devletlerin, Birleşmiş Milletler’de insan hakları ile ilgili aktif olduğu dönemde yapılması önemlidir. Her iki sözleşmenin de Önsöz’ünde, Evrensel İnsan Hakları Bildirisine benzer şekilde diğer hakların yanında kültürel hakların kullanılabildiği şartların yaratılması halinde özgür insan ideale ulaşabileceği belirtilmiştir. Her iki sözleşmenin ilk maddesinde hakların kendi kaderini tayin hakkı düzenlenmiş olmasına karşın zamansal konjunktürden kaynaklı bu hak, öz itibari ile devletlerin bağımsızlığı bağlamında ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelere vurgu yapmış, kültür kapsam dışında bırakılmıştır. MSHS’de “kültür” kavramının kullanıldığı ikinci düzenleme azınlıklar ile ilgilidir. Madde 27’de “Azınlıkların Korunması” başlığı altında azınlık mensuplarının *“kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme, ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun”* bırakılmayacağı düzenlenmiştir. Söz konusu madde de esasen kolektif hak olan azınlık haklarının bireysel hak temelinde düzenlenmesini içermektedir.

ESKHS her ne kadar kültürel haklar bağlamında özel bir sözleşme ise de, kültürel haklara dair düzenlemeler diğer haklara göre çok daha sınırlıdır.³³ Kültürel hakka dair doğrudan tek düzenleme

³² Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi madde 27/1.

³³ 31 maddeden oluşan İktisadi, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nde kültürel haklar ile ilgili doğrudan tek düzenleme 15. maddedir. Cinsiyet eşitliği bağlamında 3. Maddede ve çalışma hakkı bağlamında 6. Maddede kültür ve kültürel haklara değinilmiştir.

“Kültürel Yaşama Katılma Hakkı” başlıklı 15. maddedir.³⁴ Maddenin başlığının somut olarak gösterdiği üzere kültür bu sözleşmede de bireysel bir hak olarak tanımlanmıştır ve madde içerisinde kültürel yaşama katılma hakkının yanına da korunan değerler olarak bilimsel, edebi, sanatsal değerler belirtilmiş, gelenek ve göreneklere dair bir ifadeye yer verilmemiştir.³⁵ Maddenin 2. fıkrasında devletin kültürel yaşama katılma hakkı yönünde alacağı tedbirlerin “*bilimin ve kültürün korunması, geliştirilmesi ve yayılması için gerekli olan tedbirleri*” kapsadığı belirtilerek, devlet aktör olarak tanımlanmış, pozitif eylemde bulunması yükümlülüğü belirtilmiş, bu yükümlülüğün çerçevesini de devletlerin mevcut kaynaklarının çizdiği belirtilmiştir.³⁶

Yukarıdaki veriler bir bütün olarak incelendiğinde şu tespitlerin yapılması mümkündür:

Öncelikle kültür, varlığının ancak bir grubun veya topluluğun varlığına dayanmış olması bu nedenle de her ne kadar bireysel haklar boyutu bulursa da birincil derecede kolektif boyutu söz konusu iken yukarıda incelenen metinlerde kültürel hak sadece bireysel boyutu ile tanınmıştır.³⁷ Literatürde kolektif kültürel haklar üç ana başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar; a) Bir halkın kültürel kimliğini koruma ve geliştirme hakkı; yabancı bir kültürün istilasından korunma hakkı, b) bir halkın kültürel mirasından, tarihi eserlerinden ve sanatsal kalıtlarından mahrum olmama hakkı, c) bir etnik ya da dini azınlığın dilini, dinini ve kimliğini koruma hakkı.³⁸ Gelenek ve göreneklerin yaşatılması hem bir halkın kültürel kimliğini koruma ve geliştirme hakkı hem de etnik veya dini azınlığın kimliğini koruma hakkı kapsamında kolektif kültürel bir haktır.³⁹ Uluslararası insan hakları literatüründe III. Kuşak haklar olarak

³⁴ İktisadi, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi 15. Madde Kültürel Yaşama Katılma Katkı.

³⁵ ARAL, 2010, s.197.

³⁶ İktisadi, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi madde 2.

³⁷ ARAL, Berdal, 2010, s. 13; GÖZLER, 2018, s.154-155.

³⁸ ARAL, 2010, s.194.

³⁹ ARAL, Berdal, 2010, s. 191-223; ALGAN, Bülent: Rethinking “Third Generation of” of Human Rights, Ankara Law Review, Sayı: 1, Yıl:2004, s.129, 131-136, 154, 194. Düşün muhatap bakımından aynı zamanda “özel yaşamın korunması” hakkından kaynaklı bireysel bir hak İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, madde 13; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, madde 8 “Özel ve Aile Hayatına Saygı”.

tanımlanan kolektif haklar mevcut insan hakları konseptinde yumuşak hukuk olarak kabul edilmektedir. Bu gerçeklikle ilintili olarak, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün insan hakları ve kültürel alandaki faaliyetlerinde yetkili olan organlarının Genel Kurul ve Ekonomik ve Sosyal Konsey olması, bu organlarında da kararlarının bağlayıcı olmaması bu bağlamda önemli bir veridir.

Diğer önemli husus kültürel haklar bağlamında devletin yükümlülüğüdür. Bilindiği üzere insan hakları, devletin yükümlülüğünün kapsamı dikkate alındığında negatif ve pozitif haklar olarak ikiye ayrılmaktadır.⁴⁰ Negatif haklar devletin söz konusu hakka dokunmama yükümlülüğü olarak tanımlanırken pozitif haklar “bireylere devletten olumlu bir davranış, bir hizmet, bir yardım isteme imkânı tanıyan haklar” olarak tanımlanmaktadır.⁴¹ Mevcut insan hakları literatüründe, kültürel haklar, ekonomik ve sosyal haklar ile birlikte II. kuşak haklar kategorisinde “pozitif haklar” olarak tanımlanmaktadır.⁴² Fakat burada çok önemli bir husus kültürel hakların negatif boyutudur. Yani kültürel haklar negatif haklar ve pozitif hakların toplamından mı oluşmaktadır yoksa sadece pozitif hakların sunduklarından mı yararlanmaktadır? Yukarıdaki ilgili metinlerde açıkça görülmektedir ki kültürel haklar negatif haklar ve pozitif haklar olarak değil sadece pozitif haklar olarak öngörülmüştür.⁴³ Bu bağlamda devletin sorumluluğunun yukarıdaki metinlerde devletin örgütlenme ve kaynakları ile sınırlandırılmış olması bunun somut görünümüdür. Bir başka deyişle kültürel haklar bağlamında devletin dokunmama yükümlülüğü yoktur. Kültürün en temel yapı taşı olan gelenek ve göreneklerin korunmasında ise negatif hakkın varlığı olmazsa olmazdır.

⁴⁰ GÖZLER, Kemal, İnsan Hakları Hukuku, Etkin Yayınları, Bursa 2018, s. 152-154.

⁴¹ GÖZLER, 2018, s. 152-154.

⁴² GÖZLER, 2018, s. 156-161.

⁴³ GÖZLER, 2018, s. 157. Kemal Gözler de bu soruya “bu haklar devlete karışmama ödevi değil, eylemde bulunma, harekete geçme, açıkçası bir hizmet sağlama ödevi yüklemektedir”, demektedir.

2. Gelenek ve Görenekler Bağlamında Kültürel Haklar ile İlgili İnsan Hakları Metinleri

Kültürel hak bağlamında gelenek ve görenekleri de kapsayacak ilk uluslararası belge 1966 yılında Unesco Genel Konferansı'ndan sonra Uluslararası Kültürel İşbirliğine dair İlkeler Bildirisidir.⁴⁴ Bağlayıcılığı olmayan bu bildirin 1'inci maddesinde “*her kültürün saygı duyulması ve korunması gereken bir değeri ve kıymeti olduğu*” belirtilerek kültürün kolektif özelliğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca 1. maddede özellikle de 2. maddede kültürün dallarının birbirine üstünlüğünün olmadığı bu dalların ancak yan yana ve dengeli varlığı halinde insanlığın entelektüel ve ahlaki gelişimi arasında uyumlu bir denge kurulacağı belirtilmiştir. Bu vurgu gelenek ve göreneklerin muhafazası açısından önemlidir fakat karar tavsiye niteliğinde olduğu için bağlayıcı değildir.

Gelenek ve göreneklerin konu olduğu iki önemli sözleşme Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi ve Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması Sözleşmesidir.⁴⁵ Burada önce bu sözleşmelerin konu bağlamında temel çerçevesi ortaya konulacak sonra da veriler ışığında değerlendirme yapılacaktır.

a. Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi

Tıpkı ekonomik, sosyal ve kültürel haklarda olduğu gibi gelenek ve göreneklerin korunmasında da Batı dışındaki devletler önyak olmuştur. İlk kez 1973 yılında Bolivya hükümeti, Evrensel Fikri Haklar Sözleşmesi'ne bir protokol eklenmesini ve böylece gelenek ve göreneklere denk gelen folklorun uluslararası mecrada korunmasını talep etmiştir.⁴⁶ Söz konusu talep uluslararası alanda gelenek ve görenekler üzerine çalışmaların başlamasına vesile olmuştur. Bu çalışmalarda hem

⁴⁴ Unesco Genel Konferansı Uluslararası Kültürel İş birliği Prensipleri Bildirgesi, 14. Unesco Genel Konferansı, Paris, 4 Kasım 1966. UNESCO's Standard-Setting Instruments, IV.C. (1994), <http://hrlibrary.umn.edu/instree/u2dpicc.htm>.

⁴⁵ 1972 yılında imzalanan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme somut kültürel mirası konu almış olduğundan inceleme kapsamının dışında bırakılmıştır.

⁴⁶ OĞUZ, Mehmet Öcal: Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kültürel İfade Çeşitliliği, Milli Folklor Dergisi, Sayı: 82, Yıl: 2009, s. 6.

içerik hem de kavram üzerine çeşitli tartışmalar yaşanmış,⁴⁷ folklor yerine “geleneksel ve popüler kültür”, “popüler kültür”, “geleneksel kültür ve folklor” ve “somut olmayan kültürel miras” kavramları kullanılmıştır.⁴⁸1982 yılından itibaren UNESCO önderliğinde, birçok konferans düzenlenmiş, bu konferansların ardından 2003 yılında da Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi imzalanmıştır. Söz konusu sözleşme somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunda bağlayıcılığı olan çok taraflı tek antlaşmadır.⁴⁹

Sözleşmede somut olmayan kültürel miras “*toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar*” olarak tanımlanmıştır.⁵⁰ Somut olmayan kültürel mirasın kapsamı ise a) somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille sözlü gelenekler ve anlatımlar, b) gösteri sanatı, c) toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, d) doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ve son olarak e) el sanatlar geleneği olmak üzere 5 başlık altında belirtilmiştir.⁵¹

⁴⁷ Temel tartışmalardan birisi folklor” kavramıdır, kavramın çeşitli dillerde farklı anlamlara karşılık gelmesi, sadece köy ile ilintilendirilmesi ya da kavrama negatif anlamlar yüklenmesi gibi birçok nedenden dolayı süreç içerisinde farklı kavramlar önerilmiştir. Bu alandaki çalışmalarda 1982 yılında UNESCO’da kurulan konuyla ilgili birime “gayri maddi miras” (patrimoine non-matériel) denilmiş, UNESCO’nun 1987 yılında gerçekleşen 24. Genel Konferansında ise “Folklorun Korunması” kavramı kullanılmış, 1989 -1999 yılları arasında gerçekleştirilen çalışmalarda “geleneksel ve popüler kültür” kavramı kullanılmıştır. Daha sonraki süreçlerde, “popüler kültür”, “geleneksel kültür ve folklor”, “somut olmayan kültürel miras” terimleri kullanılmış, daha sonraki süreçte ve sözleşmede “somut olmayan kültürel miras” kavramı kullanılmıştır. (Oğuz, Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras, 2013:s. 5-13).

⁴⁸ KARABAŞA, Solmaz: Uygulamaları Açısından Somut Olmayan Kültürel Miras ve Folklor, Folklor ve Edebiyat, cilt: 20, Sayı: 80, Yıl: 2014, s. 101-102.

⁴⁹ KARABAŞA, s.101; EMRE, s. 15-21; OĞUZ, 2013, s. 5-13.

⁵⁰ Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi madde 2/1.

⁵¹ TÜRKER, Ali / ÇELİK, İsa: Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Turistik Ürün Olarak Geliştirilmesine Yönelik Alternatif Öneriler, Yeni

Somut olmayan kültürel miras tanımı ve kapsamı dikkate alındığında sözleşmenin, gelenek ve göreneklerin ve onların maddi, sözselsel ve görsel ürünlerini kapsadığı somut bir gerçekliktir. Her ne kadar bu alandaki literatürde düğünler “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler” başlığı altında değerlendirilse de aslında bir çok kültürel unsur, sosyal işlevi ve ekonomik dayanışmayı içeren düğünler bu beş unsurun da kapsamına girmektedir.⁵²

Önsöz bölümünde küreselleşme ve sosyal değişimin somut olmayan kültürel miras üzerindeki olumsuz etkisine vurgu yapılan sözleşmede⁵³ amaç olarak, “somut olmayan kültürel mirası korumak, söz konusu mirasa saygı göstermek” belirtilmiştir.⁵⁴ Koruma kavramı “somut olmayan kültürel mirasın yaşaya bilirliliğini güvence altına alma” olarak tanımlanmış, unsurları olarak da kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme, eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarma ve bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması belirtilmiştir. Buna karşın “söz konusu mirasa saygı göstermek” tanımlanmamıştır.⁵⁵

Sözleşmede hem genel hem de kültür özelinde insan hakları belgelerine atıfta bulunmuştur.⁵⁶ Buna karşın devletler⁵⁷ ve diğer

Fikir Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 9, Yıl: 2012, s. 89; Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi madde 2/2.

⁵² Nişan, düğün, doğum, nevrüz gibi kutlamaları sadece toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şölenler unsuruna sokan çalışmalara örnek. ARIOĞLU, İbrahim Ethem / AYDOĞDU ATASOY, Özlem: Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Geleneksel El Sanatları ve Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turkish Studies, Cilt:10, Sayı: 16, Yıl: 2015, s.109-126, <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=9058>, Erişim Tarihi: 31.12.2021; AYDOĞDU ATASOY, 2018; TÜRKER, Ali / ÇELİK, İsa, s. 86-98.

⁵³ Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi Önsözünde, Küreselleşme ve sosyal değişim süreçlerinin, topluluklar arasında diyalogu yenileme koşullarını oluşturmakla birlikte, hoşgörüsüzlük olgusuna neden olduğu belirtilmiştir.

⁵⁴ Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi madde 1/c.

⁵⁵ Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi madde 2/3.

⁵⁶ 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine, 1966 Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesine, 1966 Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesine atıfta bulunulmuştur.

uluslararası yapılar kültürün korunmasında aktör olarak görülmüştür.⁵⁸ Kültürün asıl var edicisi olan topluluklar veya gruplar “Topluluk, Grupların ve Kişilerin Katılımı” hususunu düzenleyen 15. madde de bu faaliyetlere katılan olarak tanımlanmıştır.

Devletin sorumluluğunu düzenleyen toplam 5 madde (madde 11-15) incelendiğinde korumanın kapsamı ve sınırı somut olarak ortaya çıkmaktadır. Madde 11/a’da “Kendi toprağı üzerinde bulunan somut olmayan kültürel mirasın korunmasını güvence altına almak için gerekli önlemleri alacaktır” ifadesine yer verilmiştir. Korunmasını güvence altına almanın ne anlama geldiğı hususunda devam eden ilk maddede (madde 12) tek bir kalem olarak “kültürel mirasın envanterini hazırlama” hususunun düzenlenmesi önemlidir.⁵⁹ “Diğer Koruma Önlemleri” başlığı altında Madde 13’te devletin genel politika belirlemek, plan programlarına kültürel mirasın korunmasını dâhil etmek, kurumlar belirlemek ve kültürel mirasın eğitimi ve idaresi ve ilgili kurumlarını oluşturmak, madde 14’te eğitim, duyarlılığın ve kapasitenin güçlendirilmesi düzenlenmiştir. Madde 13’te ayrıca “kimlik saptama, belgeleme, araştırma, inceleme ve dokümantasyon merkezi kurmak” devletin sorumluluğı kapsamında belirtilmiştir.

Bu sorumluklar ile madde 12’deki “kültürel mirasın envanterini hazırlama” sorumluluğı birlikte değerlendirildiğinde sözleşmenin önemli amaçlarından birinin belki en önemli amacının gelenek ve göreneklerin araştırılması ve ürünlerinin kayıt altına alınması olduğı söylenebilir. Gelenek ve göreneklerin kendi özgün koşullarında bir bütün olarak korunmasına dair yine madde 13’te “muhafaza ve koruma” kavramları ve “mirasın kendi özgün geleneksel uygulamalarına saygı göstermek ve bu mirasa ulaşılmasını güvence altına almak” ifadesi önemlidir. “Geliştirme ve güçlendirme” ifadeleri de devletin var olan gelenek ve göreneğın muhafazası için pozitif eylemde bulunma yükümlülüğü olarak algılanabilir. Fakat gelenek ve göreneklerin kendi özgün koşullarında bir bütün olarak korunmasına dair düzenlemeler için herhangi bir enstrüman

⁵⁷ Bölüm III’te, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında devletlerin kendi ülkeleri bağlamında sorumlukları düzenlenmiştir. 11. maddede, her devletin “somut olmayan kültürel mirasın korunmasını güvence altına almak için gerekli önlemleri” alacağı belirtilmiş ve sorumluluğunun kapsamı düzenlenmiştir.

⁵⁸ Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi madde 1/c.

⁵⁹ Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi madde 12.

öngörülmemiştir. Aslında bağlamında korunmayan gelenek ve görenek unsurlarının varlığını gerçekte sürdürmesi mümkün değildir. Lenzerini, bu nedenle bu sözleşmenin 1972 Dünya Mirası Sözleşmesi'nin tersine, operasyonel kısmının somut olmayan mirasın özelliklerine uygun şekilde korunmasını sağlamak için yetersiz kaldığını belirtmektedir.⁶⁰

Sözleşmede Bölüm IV'de 16 ve 18. maddeler arasında, uluslararası düzeyde somut olmayan kültürel mirasın korunması hususu düzenlenmiştir. Maddeler incelendiğinde ilk iki maddenin (madde 16, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi, madde 17 Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi) yine gelenek ve göreneklerin unsurlarının kayıt altına alınmasının öncelendiği görülecektir. Uluslararası düzeyde son düzenleme ise Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Programları, Projeleri ve Etkinlikleri (madde 18) hususudur. Diğer bölümlerde ise sözleşmenin uygulanması, gelenek ve göreneklerin unsurlarının kayıt altına alınması ile ilgili enstrümanlara dair düzenlemeler yer almıştır. Sözleşmenin etkili bir şekilde uygulanması amacıyla da Taraf Devletler Genel Kurulu oluşturulmuştur.⁶¹

b. Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nden iki yıl sonra imzalanan Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi, metin bazında gelenek ve görenekleri kapsamına alan ikinci önemli bağlayıcı uluslararası sözleşmedir. Gelenek ve görenekler açısından önemli düzenlemelerden biri “grupların ve toplumların kültürlerinin ifade bulduğu biçimlerin çeşitliliği” olarak tanımlanan “kültürel çeşitlilik” ifadesidir.⁶² Yine 1. maddede “kültürel ifadelerin çeşitliliğini korumak ve geliştirmek, kültürlerin gelişmesi ve kimlik, değer ve anlam araçları olarak kültürel etkinliklerin, malların ve

⁶⁰ LENZERİNİ, Federico: Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples. *European Journal of International Law*, Cilt: 22, Sayı: 1, Yıl: 2011, s. 117-118.

⁶¹ Bölüm V'de Uluslararası İşbirliği ve Yardım, Bölüm VI'da ise Somut Olmayan Kültürel Miras Fonu hususunu düzenlemiştir.

⁶² Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi madde 4.

hizmetlerin kendine özgü niteliğini tanımak” sözleşmenin amaçlarından biri olarak belirtilmiştir. Gelenek ve görenekler bağlamında sözleşmedeki koruma kavramı “kültürel ifadelerin çeşitliliğinin muhafaza edilmesini, korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan önlemlerin alınması” ifadesi de önemlidir.⁶³ Sözleşmedeki gelenek ve görenekleri kendi özgünlüğünde muhafaza bağlamında bu düzenlemeler yer almasına karşın sözleşmede bu konuda ayrıntılı düzenlemelerin olmadığı ve bu amacın gerçekleştirilmesi için herhangi bir enstrümanın öngörülmediği görülmektedir. Hatta sözleşmedeki birçok düzenleme gelenek ve göreneklerin bir bütün olarak yaşatılmasını sözleşmenin kapsamı dışında bırakmaktadır.

Bu düzenlemelerden ilki devletlerin egemenlik hakları çerçevesinde sözleşmeyi uygulayabileceklerinin belirtilmiş olmasıdır.⁶⁴ Böylece ulus devlet konsepti temelinde şekillenen devletin iç hukukuna atıfta bulunmakta ve ancak iç hukukun izin verdiği çerçevede kültürel çeşitliliğin korunacağı vurgulamaktadır. Diğer düzenleme sözleşmedeki insan haklarına dair ifadelerdir. Öncelikle önsözde kültürel çeşitliliğin insan hakları ve temel özgürlükler bakımından önemine vurgu yapılmış olması ve burada da uluslararası insan haklarını belgelerinin belirtilmiş olması gelenek ve göreneklerin bir bütün olarak korunması çerçevesinde referans olarak düşünülebilir. Fakat “Rehber İlkeler” başlığı altında madde 2’de düzenlenen “İnsan haklarına ve Temel Özgürlüklere Saygı İlkesi” kültürel çeşitliliği, bireysel hak kapsamında sınırladığından kolektif kültürel hak olan gelenek ve görenekler bu kapsama girmemektedir.⁶⁵ Hatta ilgili düzenlemede geçen, “*bireylerin kültürel ifadeleri seçebilme imkânının garanti altına alınması*” hakkı doğrudan bireysel kültürel hak iken “*ifade, bilgi ve iletişim özgürlüğü*” ifadeleri ise kültür ile ilintili haklardır.

⁶³ Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi madde 4/7.

⁶⁴ Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi madde 1 ve 2/2.

⁶⁵ Bu gerçekliği, “Kültürel çeşitlilik ancak ifade, bilgi ve iletişim özgürlüğü gibi insan hakları ve temel özgürlükler ve bireylerin kültürel ifadeleri seçebilme imkânı garanti altına alınır ve geliştirilebilir” ifadesinde somut olarak görmek mümkündür.

Bir başka husus sözleşmede kalkınma ile kültür ilişkisine birçok kez vurgu yapılmış olması⁶⁶, kalkınma, kültür endüstrisi ve sürdürülebilir kalkınmaya dair birçok düzenlemenin yer almasıdır.⁶⁷ Sözleşmede insan haklarına dair sadece Önsöz ve madde 2’de düzenlenme söz konusu iken, kalkınmaya dair Önsöz ve 4 ayrı maddede düzenleme yapılmış olması, insan hakları kavramı sözleşmede sadece 7 kez kullanılmış iken kalkınma kavramının 17 kez kullanılmış olması bu durumu somut olarak görmek bağlamında önemlidir. Sözleşmede bu konunun ayrıntılı ve birçok maddede düzenlenmiş olması doktrinde eleştirilmiştir.⁶⁸ Oğuzhan, “*kültür endüstrisi*” ve “*kalkınma*” ile ilgili kavramlardan yola çıkarak “*kültürlerin çeşitliliği küreselleşme sürecindeki tek-tipleşmeye öylesine kısıtlanmıştır ki kültürler varlıklarını ya geleneklerini pazara çıkararak ya da onlardan vazgeçerek sürdürebilirler*” demekte ve sözleşmeyi “*kültürel çeşitliliği garanti almak yerine, Batı kültürünün pazardaki ilerleme güdüsüne hizmet etmektedir*” şeklinde eleştirmektedir.⁶⁹

c. Analiz

Konusu gelenek, görenekler ve bunların unsurları olan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi’ne dair ise şu hususlar tespit edilebilir:

Her iki sözleşme her ne kadar doğrudan gelenek ve görenekleri konu almış ise de gelenek ve görenekler hak olarak tanımlanmamış uluslararası örgütlerin ve devletlerin yükümlülüğü temelinde düzenlenmiştir. Gelenek ve göreneklerin aktörleri olan

⁶⁶ Sözleşmenin amaçları arasında “kültür ile kalkınma arasındaki bağlantının önemi teyit” edilmiş, “bağlantının gerçek değerinin tanınmasını güvence altına almak için ulusal ve uluslararası kapsamda girişilen eylemleri desteklemek” belirtilmiştir. “Rehber İlkeler”in belirtildiği 2. madde de “Kalkınmanın Ekonomik ve Kültürel Yönlerinin Tamamlayıcılığı İlkesi”, madde 14’te “Kalkınma İçin İş Birliği” düzenlemesi.

⁶⁷ Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi madde 2/6, Önsöz, madde 2/1, 13’te “Kültürün Sürdürülebilir Kalkınmaya Entegrasyonu”.

⁶⁸ OĞUZHAN, Özlem: Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi’nin Çelişkileri ve Eleştirisi, Milli Folklor Dergisi, Cilt: 25, Sayı:100, Yıl: 2013, s. 85.

⁶⁹ OĞUZHAN, s. 85.

bireyler/gruplar/toplumun rolü ise uluslararası ve ulusal boyuttaki faaliyetlerde “katılan” olarak tanımlanmıştır.

Bu nedenle gelenek ve göreneklerin “yaşatılması” kavramı yerine “korunması”, “muhafaza edilmesi” ve “geliştirilmesi” kavramları kullanılmıştır. Her ne kadar gelenek ve göreneklerin korunması sözleşmelerin amacı kapsamında belirtilmiş ise de sözleşmelerin gelenek ve göreneklerin bir bütün olarak yaşatılmasından ziyade bunların unsurları üzerine yoğunlaştığı ve enstrümanların da bu çerçevede şekillendiği görülmektedir.⁷⁰

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’ndeki enstrümanlar, gelenek ve göreneklerin unsurlarını kayıt altına almak için oluşturulmuştur.⁷¹ Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi’nde ise merkezdeki olgu kültür ve kalkınma

⁷⁰ Literatürde Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi’nin amacına göre iki farklı düşünce bulunmaktadır. Oğuz, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmenin “obje ve yapıyı değil süreci, aktarımı ve yaşatmayı korumak istediğini belirtmekte iken Metin Ekici sözleşmenin bağlam merkezli bir çerçevede olmamasını eleştirmektedir. OĞUZ, Mehmet Öcal: Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras. Milli Folklor Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 100, Yıl: 2013, s. 5-13; EKİCİ, Mehmet: Türk Halk Kültürü Araştırmalarında Dünü, Bugünü ve Yarın, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Yıl:2008, s. 11-26., <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mahder/issue/36127/405721> Erişim Tarihi: 31.12.2021.

⁷¹ Yaşayan İnsan Hazinesi Ulusal Envanteri” <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12929/yasayan-insan-hazinesi-ulusal-envanteri.html>; “İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlanı” programları bu gerçekliğin somut görünümüdür OĞUZ, Mehmet Öcal: UNESCO ve İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları, Milli Folklor Dergisi, Cilt:20, Sayı: 78, Yıl: 2008, s. 5-11; İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlanı, Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlanı programında belirtilmesi gereken iki husus vardır. Birinci husus; bu ilana 2016 yılının tarihsel sınır olarak konulmuş olması, ikinci husus; bu listede belirtilen birçok unsurun, manevi olmaktan ziyade, kültürel “şey” olarak somut bir görünümünün olmasıdır. İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası 90 Başyapıtı arasında yer alan Meddahlık Geleneği ve Mevlevi Sema Törenleri bu toplantıda Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi’ne kabul edildi.” <https://www.unesco.org.tr/Pages/167/19>, E.T:30.12.2021.

ilişkisidir.⁷² Bu bağlamda kültür, kültür mirasının unsurlarının pazara sunulması yoluyla turizm ve kalkınma için malzeme olarak görülmüştür.

B. İç Hukuk Kapsamında Kültürel Hak, Gelenek ve Göreneklerin Korunması

Mevzuat bilgi sisteminde “düğün” kelimesi ile içerikte tarama yapıldığında çok sayıda düzenleme ile karşılaşılmaktadır.⁷³ Fakat hiçbir mevzuata düğün doğrudan gelenek ve görenek olarak konu olmamıştır. İlgili mevzuatlarda düzenlemelerin gürültü, imar⁷⁴, güvenlik⁷⁵, çeşitli

⁷² Kültürel Çeşitliliğin Korunması Sözleşmesi madde 2/6 ve madde 13 “Kültürün Sürdürülebilir Kalkınmaya Entegrasyonu”; Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, Önsöz, madde 2/1; TÜRKOĞLU, İlnur: Sürdürülebilir Kalkınmada Kültür Mirasının Yeri ve Önemi. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 20, Yıl: 2020, s.118-127. Kültürel Çeşitliliğin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesinde 7 kez ifade edilen sürdürülebilir kalkınmanın tanımı madde 2/6’. Çevre hukuku kökenli bu kavram, çevre ile ekonomi arasındaki ilişkiyi tanımlamak amacıyla ilk kez 1987 yılında Brundtland Raporu’nda yer almıştır. En genel hatlarıyla sürdürülebilir kalkınma ekonomik faaliyetler yürütülürken çevrenin de bir unsur olarak dikkate alınması gerekliliğini belirtmektedir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı çevre hukukunda eleştirilen bir kavramdır. TURGUT, Nükhet: Çevre Politikası ve Hukuku, İmaj Yayınları, Ankara 2017, s. 106-110; GÜNEŞ, Ahmet: Çevre Hukuku, Adalet Yayınları, Ankara 2019, s. 79-89.

⁷³ T.C Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, <https://www.mevzuat.gov.tr/>, E.T. 08.07.2022.

⁷⁴ Gaziantep Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliği, 01.11.2018 Resmî Gazete Sayısı: 30582; bu yönetmelikte düğün kavramı 5 kez geçmiştir. Düğün konut dışı kentsel çalışma alanı olarak tanımlanmış, madde 4/f, umumi bina, madde 19 g/2 ticari alan, madde 19 h: sosyal mekanlar, kat yüksekliği hakkında mad 30(7). 31500 İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliği 03.06.2021 Resmî Gazete Sayısı: madde 30 (8) kat yüksekliği hakkında; Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliği Resmî Gazete Tarihi: 08.06.2018 tarihli Resmî Gazete sayısı: 30445.

⁷⁵ Sahil Güvenlik Komutanlığı Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği Resmî Gazete Tarihi: 21.01.2017 Resmî Gazete Sayısı: 29955 Madde 7; Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun 5188 10/06/2004; I. Dış Hatlara Sefer Yapan Gemilere Giriş ve Çıkışın Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik Resmî Gazete Tarihi: 18.11.1961 Resmî Gazete Sayısı: 10961;

meslek kuruluşlarına ait müesseslerin kullanımı⁷⁶, ticari işletme⁷⁷ konularında olduğu tespit edilmiştir. Gelenek ve görenek çerçevesinde düğün ile ilgili dolaylı düzenlemeler düğünlerde Türk bayrağının kullanımı⁷⁸, diyanetin düğünlerdeki görevi⁷⁹ ve öğrencilere düğün nedeniyle izin verilmesi şeklindedir.⁸⁰ Kültür temelli olarak düğüne tek bir düzenlemede yer verilmektedir ki bu düzenleme de arşiv ve kayıt kaygısından ibarettir.⁸¹

Bu nedenle burada çalışma kültür daha özelden de gelenek ve görenekler bağlamında Anayasa'dan başlamak üzere ilgili yönetmeliklere iç hukuk düzenlemelerinin analizini ve bu düzenlemelere karşı idarenin yaklaşımının ne olduğunu içermektedir.

1. İç Hukuk Mevzuatında Düğünlerden Gelenek Göreneklere Kültürel Hak

İç hukuk sisteminde konu bağlamında kültürü kendisine konu alan üç kanun önemlidir. Bunlar; 1) Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ilgili düzenlemeyi içeren Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi⁸², 2) Kültür Yatırımları ve Girişimleri

Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik Resmî Gazete Tarihi: 19.12.2007 Resmî Gazete Sayısı: 26735.

⁷⁶ 29.04.2021 Resmî Gazete Sayısı: 31469 Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmenevi ve Akşam Sanat Okulları Yönetmeliği Madde 9/ç; Jandarma Genel Komutanlığı Vardiya Yatakhaneleri, Gazinolar, Sosyal Tesisler ve Eğitim Merkezleri Yönetmeliği 06.08.2021 Resmî Gazete Sayısı: 31560.

⁷⁷ İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik 10.08.2005 Resmî Gazete Sayısı: 25902.

⁷⁸ Türk Bayrağı Tüzüğü 17.03.1985 Resmî Gazete Sayısı: 18697.

⁷⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği 17.06.2014 Resmî Gazete Sayısı: 2903, madde 40.

⁸⁰ Çocuğa 15 gün İzin Verilmesi İlk Öğretim ve Eğitim Kanunu 222 Sayılı 12/01/1961, madde 54.

⁸¹ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Geleneksel Türk Sanatları UAMY 09.02.2010 Tarihli Resmî Gazete Sayısı: 27488, madde 6.

⁸² Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ilgili düzenlemeyi içeren Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018.

Teşvik Kanunu'dur.⁸³ Bunun yanında doğrudan kültür olgusuna hasredilmemiş ise de bu konuda düzenlemeler yapan kanunlar da bulunmaktadır. Bunlar; Belediyeler Kanunu ve İl Özel İdaresi Kanunudur. Yönetmelik olarak burada sadece Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına dair yönetmelikler incelenecektir.

a. 1982 Anayasasında Yer Alan İlgili Düzenlemeler

1982 Anayasası'nda kültür bir hak olarak düzenlenmemiştir. Kültür bağlamında Anayasa incelendiğinde konu ile ilgili şu tespitler yapılabilir.

Türkiye; 16 Aralık 1966 tarihli ESKHS'ye⁸⁴ 2000 yılında taraf olmuş ise de Anayasa'nın sözleşme ile ilintili olabilecek bölümlerinde kültür olgusuna yer vermediği görülmektedir. Anayasa'nın "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" ve "Ekonomik ve Sosyal Konsey" başlıklarında bu durumu somut olarak görmek mümkündür. "Kültür" kavramı Anayasa'da toplam 12 kez kullanılmıştır. İlki 1982 Anayasası'nın önsözündeki "milli kültür" kavramı bağlamında kullanılmasıdır. Milli kültür kavramı, manevi varlığı geliştirme için öngörülen ortamın unsurlarından biri olarak ifade edilmiş fakat "milli kültür" kavramına dair bir açıklama yer almamıştır. Diğer altısı "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" çerçevesinde kullanılmıştır. Üç tanesi Anayasa'nın "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlıklı III. Bölümü'nde geçmektedir. Bunlardan birincisi 62'inci maddede yabancı ülkelerde çalışan Türk Vatandaşlarının "kültürel ihtiyaçlarının sağlanması" ile ilgilidir.⁸⁵ Diğer ikisi ise; 63'üncü maddede taşınır ve taşınmaz "Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması" ile ilgili

⁸³ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun kapsamı "yer üstünde ya da yer altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar" olduğundan, bu kanun çalışma kapsamının dışında bırakılmıştır. (Madde 1 ve 3)

⁸⁴ Türkiye, Sözleşmeyi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamıştır. Türkiye'de 23 Aralık 2003 tarihinden beri yürürlüktedir.

⁸⁵ İlgili maddede, Devletin yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları bağlamında alacağı tedbirlerden bahsedilirken "kültürel ihtiyaçlarının sağlanması" ibaresi kullanılmıştır. Danışma meclisinin gerekçesinde yabancı ülkelere giden ve orada yaşayan Türklerin "ülkeleriyle olan bağlarını sürdürmekte ihtiyaçları olan kültür... hizmetlerine Devlet katkısı zorunludur" denilmiştir.

düzenlemedir.⁸⁶ Ekonomik ve Sosyal Konsey'in kurulma amacı ile ilgili 166. maddede “kültürel kalkınma” ifadesi geçmektedir.⁸⁷ Son olarak da din ve vicdan hürriyetinden bahsedilirken “din kültürü ve ahlak öğretimi”⁸⁸ ifadesinde kullanılmıştır.

Sonuç olarak, yabancı ülkelerdeki Türk Vatandaşları ile ilgili düzenleme dışında gelenek ve görenek temelli kültüre hasredilmiş bir düzenleme söz konusu değildir. Kültür bağlamında en önemli müessese olarak Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu belirtilmiştir.⁸⁹ Söz konusu kurum ile ilgili 2011 yılında çıkarılmış Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname incelendiğinde “Türk Kültürü” kavramının defaten kullanıldığı görülmüş fakat tanımına dair bir ifadeye rastlanılmamıştır.⁹⁰ Türk kültürü ile gelenek ve görenekler ilişkisine dair tek düzenleme ise “Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı'nın görevleri ile ilgili düzenlemedir. Burada müessesenin görevlerinden biri olarak “Yurtiçinde ve yurtdışında Türk kültürünün, töre ve geleneklerinin tanıtılması” belirtilmiştir. Burada da görüldüğü üzere kültürün yaşatılması değil tanıtılması kurumun görevlerinden biri olarak öngörülmüştür.⁹¹

b. Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu

5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimleri Teşvik Kanunu, Avrupa Birliğine uyum sürecinde 2004 yılında çıkmıştır. Gelenek ve

⁸⁶ Danışma Meclisinin gerekçesinde “kültür varlığı” kavramının taşınır ve taşınmaz şeyler için kullanıldığı anlaşılmaktadır. RAMAZANOĞLU, Yıldırım: Farklı Bir Bakış ile Anayasa Gerçeği, Egebasım, İstanbul 2012.

⁸⁷ Anayasa madde 166 – Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayi ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevidir.

⁸⁸ Anayasa madde 24.

⁸⁹ Anayasa madde 134.

⁹⁰ 624 KHK Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 28103 sayılı 02/11/2011 tarihli Resmî Gazete, İlgili düzenlemede madde 1, 11, 12 'de 6 kez “Türk Kültürü” kavramı kullanılmıştır.

⁹¹ Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname madde 12/2/d.

görenekler bağlamında amaç ile ilgili 1'inci madde ve kavramlara dair açıklamada bulunan 3'üncü madde birlikte incelendiğinde şu tespitler yapılabilir: Öncelikle “*bireyin ve toplumun kültürel gereksinimlerinin karşılanması*” ifadesinden kültürün, bireysel ama aynı zamanda kolektif bir olgu olarak algılandığı söylenebilir. On üç amacın belirtildiği 1'inci maddede, “*somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve sürdürülebilir kültürün birer ögesi haline getirilmesini ve kültürel iletişim ve etkileşim ortamının etkinleştirilmesi*” amacını ilk etapta genelde örf ve âdet özelinde ise düğünler bakımından değerlendirmek mümkündür.⁹² Fakat aynı kanunun 3'üncü maddesinde somut olmayan kültürel mirasın konuları sayılırken bunların *halkbilim araştırmaları içinde yer alması*” bir unsur olarak sayılmıştır.⁹³

Gelenek ve görenek özelinde ise somut olmayan kültürel mirasın tanımında yer alan ifade dışında hiçbir ifadeye rastlanılmamıştır. Kanunun konu olarak yoğunlaştığı “Teşvik Konuları, Unsurları ve Esasları” başlıklı II. Bölümün 4'üncü maddesinde “*kültür yatırımı*” hususu ele alınmış, teşvik ve indirim konu olacak faaliyetler olarak bale, konser ve sinema gibi birçok kültürel sanat etkinliğinin ve kültür merkezleri gibi müesseselerin desteklenmesi belirtilmiştir.⁹⁴ Buna karşın gelenek ve göreneklerin yaşatılması amacına yönelik herhangi bir düzenleme söz konusu değildir. İlgili maddenin (d) fıkrasında “somut olmayan kültürel miras” konusu ele alınmış fakat kapsamı, tanımlama, derleme, belgelendirme, arşivleme, yayınlama ve söz konusu kültürel mirası kayıt altına alma ile sınırlandırılmıştır.

c. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İlgili Düzenlemeyi İçeren Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

Türkiye merkezi idari teşkilatlanmasında Kültür Bakanlığı, bağımsız değil Turizm Bakanlığı ile birlikte teşkilatlandırılmıştır. Kararnamenin 277'inci maddesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı

⁹² 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimleri Teşvik Kanunu madde 1 ve 3.

⁹³ 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimleri Teşvik Kanunu madde 3.

⁹⁴ 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimleri Teşvik Kanunu madde madde 4/a ve c. 2863 sayılı Kanun kapsamındaki taşınmaz kültür varlıklarının, bu Kanunun amacı doğrultusunda kullanılması” gösterilmektedir.

düzenlenmiştir⁹⁵ İlgili maddede “gelenek” kavramının bütün metinde üç kez,⁹⁶ “gelenek ve görenek” kavramı ise sadece bir kez Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü’nün görevlerini düzenleyen madde de “araştırma, derleme, incelenen ve diğer bilimsel çalışmalara” konu olarak kullanılmıştır.⁹⁷ Bakanlığın görev ve yetkilerine dair ise a bendinde, “*milli, manevi, kültürel ve turistik değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek ve bu suretle milli bütünlüğün güçlenmesine ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak*” ifadeleri yer almıştır. Maddenin (b) bendinde kültür ve turizm konuları bağlamında kamu kurumlarıyla, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iş birliği yapılması, (d) bendinde ise kültür ve turizm alanlarında yatırım, iletişim ve gelişim potansiyelini yönlendirmek hususları düzenlenmiştir.⁹⁸

Bu düzenlemelerden yola çıkıldığında kültürün bir unsuru olan gelenek ve göreneklerin devlet koruması altında olduğu düşünülebilir. Buna karşın Kültür ve Turizm Bakanlığının web sayfası incelendiğinde, kültür ile ilgili Güzel Sanatlar, Kültür Varlıkları ve Müzeler, Sinema gibi 11 genel müdürlük birimi bulunduğu görülmektedir. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu’ndan Devlet Tiyatrolar Genel Müdürlüğü ve Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü’ne kadar birçok kuruluş ise

⁹⁵ Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ilgili düzenlemeyi içeren Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Sayısı: 1; Yayımlandığı Resmî Gazetenin Tarihi – Sayısı: 10/7/2018 – 30474 (Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ilgili düzenlemeyi içeren Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018) madde 277.

⁹⁶ Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ilgili düzenlemeyi içeren Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü’nün görevini düzenleyen 280’inci maddenin a ve b bendinde, “geleneksel sanat akımı” ve “geleneksel Türk süslemesi” ifadelerinde, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü’nün görevlerini düzenleyen 286’ıncı maddesinin b bendinde son kez kullanılmıştır.

⁹⁷ Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ilgili düzenlemeyi içeren Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi madde 286/1-b.

⁹⁸ Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ilgili düzenlemeyi içeren Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi madde 277’nin c bendi tarihi ve kültürel varlıkları koruma, ç bendi turizm, e bendi kültür ve turizm için kamulaştırma, f bendi tanıtım hususlarını düzenlemiştir. G bendi ise kanunlarla veya Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle verilen diğer görevleri yapmak olarak düzenlemiştir.

bağlı ve ilgili kuruluş olarak düzenlenmiştir.⁹⁹ Gelenek ve göreneklerin kaynak olduğu sanatsal ürünlere dair kurumlarla ilgili çeşitli genel müdürlük, ilgili ve bağlı kuruluşun varlığına karşın doğrudan gelenek ve göreneklerin yaşatılması amacıyla kurulan bir genel müdürlük bulunmamaktadır.

Türkiye, Somut Olmayan Kültür Mirası sözleşmesine taraf olduktan sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü'ne bağlı Somut Olmayan Türk Kültürü Mirası Daire Başkanlığı kurulmuştur.¹⁰⁰ Alt birimler olarak da Araştırma ve Koruma Sistemleri Geliştirme Şubesi Müdürlüğü gibi birçok Şubesi Müdürlüğü kurulmuş¹⁰¹ iken doğrudan gelenek ve göreneklerin yaşatılması ile ilgili bir birime rastlanılmamıştır. Daire Başkanlığı'nın web sayfasında yirmi altı kalemde belirtilen görevleri incelendiğinde, gelenek ve göreneğe dair hiçbir ifade yer almaz iken, kararnamenin ilgili maddesindeki düzenlemeye paralel olarak,¹⁰² kayıt, araştırma, koordinasyonun temel unsurlar olduğu görülmüştür.¹⁰³

Sözleşme çerçevesince Türkiye'nin hazırlamış olduğu somut olmayan kültürel miras envanterlerinde ise düğün, somut olmayan kültürel miras olarak belirtilmemiştir. Bununla birlikte birçok akademik çalışmada ve Somut Olmayan Kültürel Miras İl Envanterleri'nde kız

⁹⁹ Bknz: Kültür ve Turizm Bakanlığı Web sayfası, Erişim Tarihi. 02.01.2022.

¹⁰⁰ Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Somut Olmayan Türk Kültürü Mirası Daire Başkanlığı, <https://aregem.ktb.gov.tr/Eklenti/72826,somut-olmayan-turk-kultur-mirasi-daire-baskanligi-gorev-.pdf?0>, Erişim Tarihi: 21.12.2021.

¹⁰¹ Yurt İçi-Yurt Dışı Kurum ve Kuruluşlarla İlişkiler Şubesi Müdürlüğü, , Ulusal Envanterler Şubesi Müdürlüğü ve Yayım Basım ve Dağıtım Şubesi Müdürlüğü.

¹⁰² Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ilgili düzenlemeyi içeren Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi madde 286/1-c.

¹⁰³ Bunlara örnek olarak “Somut olmayan kültürel mirasın yurt içinde ve yurt dışında kayıt altına alınması, korunması ve farkındalığın artırılması amacıyla düzenlenen faaliyetlere yönelik iş ve işlemlerin yürütülmesini sağlamak,”; “Sözleşme'nin öngördüğü perspektif çerçevesinde araştırmaların yapılması ve koruma sistemlerinin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin gerçekleştirilmesini sağlamak,”; “Somut olmayan kültürel mirasın korunmasına ilişkin yurt içindeki ve yurt dışındaki çalışma ve projeleri takip edilmesini ve desteklenmesini sağlamak,” verilebilir.

istemeden düğün gününe kadar ortaya çıkan düğünün çeşitli unsurlarının somut olmayan kültürel miras olarak değerlendirildiği görülmektedir.¹⁰⁴

Çok az akademik çalışmada düğün, genellikle de somut olmayan kültürel miras tanımında “toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler” unsuruna, bir bütün halinde örnek olarak belirtilmektedir.¹⁰⁵

d. Yerel Yönetimler ile İlgili Düzenlemeler ve Diğer Düzenlemeler

Konusu doğrudan kültür olmamasına rağmen kültür ile ilgili en çok düzenlemeyi içeren mevzuatlar yerel yönetimler ile ilgili mevzuatlardır.¹⁰⁶

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun çeşitli maddelerinde il özel idaresinin kültür ile ilgili sorumlulukları olduğu belirtilmiş ama ayrıntıya girilmemiştir.¹⁰⁷ Buna karşın belediyelerle ilgili mevzuatta, gerek 5393 sayılı 2005 tarihli Belediye Kanunu¹⁰⁸ gerek ilgili

¹⁰⁴ PEKERŞEN, Yeliz / ÇALIK, İsmail: Konya'da Keçecilik Geleneğinin Somut Olmayan Kültürel Miras Açısından Değerlendirilmesi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 37, Yıl: 2017, s. 339-355; Türkiye Kültür Portalı, <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/torenkeskegigenegi>, Erişim Tarihi:20.12.2021.

¹⁰⁵ ERKAN, Mehmet Emin: Uluslararası Dengbeçilik Kültürü ve Dengbeçler, Şırnak Üniversitesi Yayınları, Şırnak 2019. Uluslararası Dengbeçilik Kültürü ve Dengbeçler Sempozyumu'nda yer alan birçok bildiri de düğünler hem unsurlarıyla hem de bağımsız olarak gelenek ve görenekler olarak adlandırılmıştır. ÇETİNÖZ / TEMİZ, Erişim Tarihi:31.12.2021.

¹⁰⁶ Somut Olmayan Kültür Mirası Sözleşmesi'nde (madde 1/c ve 18/1.) sözleşmenin uygulanması yerel düzeyde de düzenlenmiştir

¹⁰⁷ 01.07.2006 tarihli 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu. Kanunun “İl özel idaresinin görev ve sorumlulukları” başlıklı 6'ncı maddesinin a ve c fıkraları; 16/II; 35/I; 43/m.

¹⁰⁸ 03.07.2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu madde 14/a; 18/p; 48/2; 60/k ve diğer birçok maddesinde kültürü kapsamına alan düzenlemeler içermektedir.

yönetmelikler¹⁰⁹ bağlamında, kültür ile ilgili ayrıntılı düzenlemeler getirilmiştir:

Kanunun kültür olgusu bağlamında içeriği incelendiğinde, her ne kadar gelenek ve görenekler bağlamında özel bir düzenleme yapılmamış olsa da, teorik olarak gelenek görenekleri yaşatma ve buna uygun alanlar var etme imkânı sağladığı görülmektedir. Bunlara en somut örnek olarak Belediye'nin, görevi olarak hemşeriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapması ve bunun için gider kalemi öngörülmesi¹¹⁰, belediyenin kültür, sanat ve spor alanlarında faaliyet ve projeleri için mekân yaratması,¹¹¹ belirtilebilir. Kent tarihi ve kültürel dokusunun korunması bağlamında ise hem genel bir düzenleme hem de kentsel dönüşüm bağlamında düzenleme söz konusudur.¹¹² Yine Belediye Bütçesinden Yapılacak Temsil, Ağırlama ve Tören Giderleri Yönergesinde 6. ve 10. maddelerde belde içinde gerekli olan veya mahalli örf, adet ve sosyal yaşantı için de gerekli sayılan etkinlik ve törenler için (nişan, nikâh, ölüm gibi) harcama yapılabilir” denilmektedir.¹¹³

Uygulamada ise gelenek göreneklerin yaşatılması amacına yönelik belediyelerin böyle bir görev üstlenmediği, daha çok belediye başkanlarının bireysel inisiyatifi olarak ortaya çıkan tikel bazda bazı karar ve uygulamaların olduğu görülmektedir.¹¹⁴ Kent tarihi ve kültürel dokusu

¹⁰⁹ Belediye Bütçesinden Yapılacak Temsil, Ağırlama ve Tören Giderleri Yönergesi, (Bu Yönerge, İçişleri Bakanlığı'nın 25.4.1984 gün ve 27302 sayılı onayı ile yürürlüğe konulmuştur.) https://www.tbb.gov.tr/mevzuat/yonergeler/Belediye_Butcesinden_Yapilacak_Temsil_Agirlama_ve_Toren_Giderleri_Yonergesi.pdf, Erişim Tarihi: 20.01.2021

¹¹⁰ Belediye Kanunu madde 13; Madde 60/n

¹¹¹ Belediye Kanunu madde 18/p.

¹¹² Belediye Kanunu madde 14/b, “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı” başlığı altında düzenlenen madde 73.

¹¹³ Belediye Bütçesinden Yapılacak Temsil, Ağırlama ve Tören Giderleri Yönergesi.

¹¹⁴ TURAN, Sedat: Belediye Başkanlarının Nişan, Nikah, Düğün ve Sünnet Törenlerinde Altın Takıp Takamayacakları ve Belediyenin Bütçesinden Ödenip Ödenmeyeceğinin Mevzuat Açısından İncelenmesi ve Değerlendirilmesi, Turan Yerel Yönetimler Danışmanlık Eğitim Yayıncılık ve Mevzuat, 16.11.2017, <https://sedatturan.com.tr/index.php/makaleler/7->

belediyelerin görev alanı kapsamında yer almış olmasına karşın uygulamada gelenek ve göreneklerin yaşama alanı bulduğu panayır, düğünler ve kurban kesim ve şenliklerin gerçekleştirildiği meydanlar kültürel doku kapsamında değerlendirilmemiştir. Bazı belediyeler tarafından işletilen düğün salonlarında yapılan düğünler işleyiş bakımından diğer düğün salonlarının konseptinden çok da farklı değildir.¹¹⁵

Son olarak konuya ilişkin üniversitelerin kültür bağlamında araştırma merkezleri ile ilgili yönetmelikleri söz konusudur. Bu yönetmelikler üniversitelerin kültürü de içine alan araştırma merkezlerinin yönetmelikleridir ve temel amaçları araştırma yapmaktır.¹¹⁶

2. İç Hukuk Bağlamında Değerlendirme

Anayasa'da kültürel hak yer almamıştır. Diğer taraftan kültürü merkezine alan veya kültüre dair düzenlemeler içeren kanunlarda, ayrıntılara gidildiğinde bunların birçoğunun gelenek ve göreneği kapsam dışında bıraktığı görülmektedir. Gelenek ve görenekleri kapsayan düzenlemelerde ise çoğu kez idare uygulamalarında, tikel istisnalar dışında, gelenek ve göreneklere yer verilmemektedir.

Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi ve Kültürel Çeşitliliğin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesine Türkiye taraf olduktan sonraki süreçte uygulamalar dikkate alındığında gelenek ve göreneklerin kendi özgünlüğünde bir bütün olarak korunmasındansa

belediye-baskanlarinin-nisan-nikah-dugun-ve-sunnet-torenlerinde-altin-takip-takamayacaklari-ve-bedelinin-belediye-butcesinden-odenip-odenemeyeceginin-mevzuat-acisindan-incelenmesi-ve-degerlendirilmesi, Erişim Tarihi: 19.12.2021

¹¹⁵ Muhittin Kuşçu ile görüşmeden elde edilen veriler.

¹¹⁶ Gebze Teknik Üniversitesi Kültürel Mirası Koruma Uygulama ve Araştırma Merkezi (Kma-Bkm) Yönetmeliği(UAMY); Süleyman Demirel Üniversitesi Somut Olmayan Kültürel Miras UAMY; Trabzon Üniversitesi Karadeniz Kültür ve Tarihi UAMY; Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Kütahya ve Batı Anadolu Kültürleri Arkeolojisi UAMY; Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Türk Sanatı ve Kültürü UAMY; Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal ve Kültürel Çalışmalar UAMY; Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Kültür Ve Medeniyet UAMY.

tikellerin korunduğu somut olarak görülmektedir.¹¹⁷ Baytok/Başar ve Boyraz tarafından “Somut Olmayan Kültürel Miras Konulu Bilimsel Yayınların Veri Görselleştirme Tekniği ile Bibliyometrik Analizi” başlıklı makalede 01 Eylül 2020 tarihi itibarıyla Türkiye’de Somut Olmayan Kültürel Miras konulu toplam 211 yayın incelenmiştir. Araştırmaya göre yayınların ağırlıklı olarak Türk Halk Bilimi ve Turizm İşletmeciliği Anabilim dallarında yazıldığı görülmektedir. Üzerine en çok çalışılan konuların ise somut olmayan kültürel mirasın el sanatları, gastronomi vb. unsurları, “somut olmayan kültürel mirasın korunması, eğitim ve müzecilik alanındaki yeri, sürdürülebilirliği, önemi, deneyimi, tanıtım ve pazarlanması, geliştirilmesi katkısı-etkisi-işlevi ve canlandırılması-aktifleştirilmesi” olduğu tespit edilmiştir.¹¹⁸

IV. SONUÇ

Medeniyetlerin en eski merasimlerinden biri olan düğünler üzerine gerçekleştirilen bu çalışma hem uluslararası insan hakları hem de iç hukuk bağlamında kolektif kültürel haklar, özelde de gelenek ve görenekler açısından bedenden alınan bir parçanın analiziyle bedendeki tümörün tespiti sonucunu doğurmuştur.

İncelenen uluslararası hukuk metinlerinin analizinde kültürel hakların uluslararası insan hakları konseptinde 4 dereceli ötelendiği görülmektedir.

İlk ötelenme, kültürel haklarının içeriğinin tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Kültürel haklar insan hakları metinlerinde sadece devletin eylemde bulunma yükümlülüğü çerçevesinde pozitif haklar boyutunda tanımlanmış buna karşın negatif haklar boyutundan yani devletin dokunmama yükümlülüğünden yoksun bırakılmıştır. Kültürel haklar bağlamında negatif haklar, söz konusu gelenek ve göreneğin

¹¹⁷ ÖLÇER ÖZÜNEL, Evrim: Geleneğin Geleceği: Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Olarak Aşıklar, AHBV Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:1, Yıl: 2019, s.39-45, [https://dergipark.org.tr/en/pub/ahbvedebiyat/iissue/51385/667876](https://dergipark.org.tr/en/pub/ahbvedebiyat/issue/51385/667876), Erişim Tarihi: 21.12.2021.

¹¹⁸ BOYTOK, Ahmet / BOYRAZ, Mehmet / BAŞAR, Berkan: Somut Olmayan Kültürel Miras Konulu Bilimsel Yayınların Veri Görselleştirme Tekniği ile Bibliyometrik Analizi, Güncel Turizm Araştırmalar Dergisi, cilt:5, Sayı: 2, Yıl: 2021, s. 258-260., <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guntad/issue/64993/907746>, Erişim Tarihi: 31.12.2021.

gerçekleştirilmesinde zamansal, mekânsal vb. hiçbir nedenle engel olmamaktadır. Düğün özelinde bakıldığında negatif hak, halkın düğün geleneğini gerçekleştirme şartlarına devletin müdahale etmemesidir. Burada bu hak söz konusu mahallin meydanlarına müdahale etmeme olarak ortaya çıkmaktadır. Pozitif yükümlülük ise söz konusu düğün geleneğinin devamı için devletin ayrıca önlemler almasıdır ve önemlidir.

İkinci ötelenme kültürel hakların “ekonomik, sosyal ve kültürel haklar” olarak tanımlanan II. kuşak haklar içerisinde yer almasıdır. I. kuşak haklar olarak tanımlanan medeni ve siyasi haklar mevcut insan hakları konseptinin çekirdeğini oluştururken, pozitif haklar statüsünde kabul edilen II. kuşak haklarda kültürel hakların korunmasının kapsamı devletlerin kendi kapasitesi ile sınırlı kılınmıştır. Söz konusu hak, kapsamının “devletin siyasi ve ekonomik” gerçekliğinde uygulama alanı bulması nedeniyle esasen yumuşak hukuk boyutunda kalmaktadır.

Üçüncü öteleme kültürel hakların II. kuşak haklardan olan ekonomik, sosyal haklara göre ikinci plana atılmış olmasıdır.¹¹⁹ Bunu kültürel hakkın ESKHS’nde sadece bir maddede düzenlenmiş olmasında da somut olarak görmek mümkündür.¹²⁰ Ayrıca, sözleşmede Birleşmiş Milletlerin Ekonomik ve Sosyal Konseyi önemli bir müessese olarak ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar kültüre dair Konseyin sorumluluğu belirtilmiş ise de Konsey, birincil derecede “Ekonomik ve Sosyal Konsey” dir.

Dördüncü ötelenme ise; zatında birliktelik barındıran, bu nedenle de öncelikle kolektif hak olması gereken kültürel hakkın, bireysel hak temelinde inşa edilen mevcut insan hakları konseptine paralel bir şekilde uluslararası hukuk metinlerinde sadece bireysel hak olarak tanımlanmasıdır.¹²¹ Mevcut insan hakları konseptinde “Dayanışma Hakları” olarak belirtilen kolektif haklar henüz yerleşik haklar

¹¹⁹ DONELLEY, Jack: Teoride ve Uygulamada İnsan Hakları, Yetkin Yayınları, Ankara 1995, s.164; ARAL, Berdal, s.191.

¹²⁰ ESKHS madde15, ayrıca sözleşmede “ekonomik” kavramı 17 kez “sosyal” kavramı ise 16 kez kullanılmış iken sadece 7 kez “kültür” kavramı kullanılmıştır.

¹²¹ CASTELLS, Manuel: İnternet Galaksisi. Phoenix Yayınevi, Ankara 2020, s.71.

kategorisinde kabul edilmemektedir. Bu nedenle de bireysel haklara göre esasen yumuşak hukuk temelinde şekillenmiştir.¹²²

Kolektif kültürel hakların önemli bir görünümü olan gelenek ve göreneklere dair de şu tespitler yapılabilir. Kolektif kültürel haklar genellikle “halkların kendi kaderini tayin hakkı”, “azınlık hakları”, “yerli halkların hakları” ile sınırlandırılmıştır. Buna karşın, bu üç hakkın olmazsa olmaz unsuru olan gelenek ve görenekler uluslararası metinlerde doğrudan kolektif kültürel haklar olarak kabul görmemiştir.¹²³ Daha öz bir ifade ile gelenek ve görenekler bir bütün olarak mevcut insan hakları konseptinde yok sayılmıştır.¹²⁴ Gelenek göreneklere görmezden gelme politikası; somut kültürel miras ile ilgili düzenlemenin 1972 yılında yapılmış olmasına karşın gelenek ve görenekler ile ilgili düzenlemeler olan Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi ve Kültürel Çeşitliliğin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi’nin ancak bundan 30 yıl sonra yapılmasında da açıkça görülmektedir. Bu iki sözleşme her ne kadar doğrudan gelenek ve göreneklere konu almış iseler de yukarıda dile getirilen nedenlerden dolayı burada ne kültürel hak mevzu bahistir ne de gelenek ve göreneklerin bütünsel olarak korunması.

Kültürel hakların negatif ve kolektif haklardan arındırılmış şekilde sadece pozitif ve bireysel haklar çerçevesinde korunması, hatta haktan çok devlete yükümlülük bağlamında tanımlanması; özelde de gelenek ve göreneklerin uluslararası hukukta görmezden gelinmesi mevcut uluslararası hukukun gerçekliği ile doğrudan ilgilidir. Uluslararası hukuk sisteminde; muktedir güçlerin çıkarları temelinde dayatılan kültürel, ekonomik ve siyasi sistem ile ülkelerdeki gelenek ve görenekler birbiri ile iki temelde çatışmaktadır. Birinci husus mevcut insan hakları hukuk sisteminin Avrupa’nın ekonomik, sosyal, siyasi, tarihi ve kültürü temelinde şekillenmesidir. Bu sistemde insan hakları hukuku liberal çerçevede, kapitalist gerçeklikte ve bireysel haklar çerçevesinde tanımlanmış, ülkelerin gelenek ve göreneklerini içinde

¹²² JAKUBOWSKI, Andrzej: Cultural Rights as Collective Rights, An International Law Perspective, Brill Nijhoff, Yıl: 2016, s. 1-2; ARAL, Berdal, s. 1,2.

¹²³ ARAL, Berdal, s. 191-219.

¹²⁴ Gelenek ve görenekler kolektif kültürel hak olarak sadece 1981 İnsan ve Halkların Haklarına Dair Afrika Şartı gibi bölgesel düzenlemelerde kabul edilmiş ve korunmuştur. (Madde 17/3)

barındıran kolektif kültürel haklar ise teorik olarak mevcut insan hakları ile çatışmadığı oranda uygulama alanı bulmuştur.

İkincisi ise mevcut uluslararası hukuk sisteminin temel kurgusunun güçlü devletlerin çıkarları çerçevesinde şekillenen barış ve güvenliğin sağlanması ve ekonominin küresel düzeyde yürütülmesinden kaynaklanmaktadır. Birleşmiş Milletler Örgütü, Breetton Woods örgütleri olarak bilinen IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü, bu sistemin en önemli aktörlerdir. Bu gerçekliği I. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan Manda yönetimlerinden bugün etkin devlet yönetimi yokluğu yaşayan ülkelere kadar bir çok devletin, bir halkın kimliği olarak tanımlanabilecek anayasalarına ve özellikle 1980'li yıllar ile birlikte ekonomilerine yapılan müdahalelerde somut olarak görmek mümkündür.¹²⁵ Söz konusu müdahalelerin başarısı aslında gelenek ve göreneklerin zayıflığı ile doğru orantılıdır yani gelenek ve görenekler ne kadar zayıf ise söz konusu müdahale çok daha rahat olmaktadır. Yukarıdaki bu iki gerçeklikten kaynaklı kültür, uluslararası hukuk özelde de uluslararası insan hakları hukukunda yeniden tanımlanmaktadır. Bu nedenle gelenek ve görenekler mevcut uluslararası siyasi ve ekonomik gerçeklikte çoğu kez “kalkınma”, “gelişme”, “medeniyet” kavramlarının zıddı olarak tanımlanmıştır. Bu gerçeklik Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi'nde de kendisini teyit etmiştir. Yukarıda belirtildiği gibi her ne kadar bu iki sözleşmede kültür ile insan hakları bağı yok denecek kadar az ise de her ikisinde de, gelenek ve göreneklerin insan hakları ile negatif ilişkisine yer verilmiştir. Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi'nde bu durum şöyle ifade edilmiştir. “Hiç kimse bu Sözleşme'nin hükümlerine İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde kutsanan veya uluslararası hukuk tarafından

¹²⁵ AKPINARLI, Neyire: The Fragility of the Failed State Paradigm, A Different International Law Perception of the Absence of Effective Government, Martinus Nijhoff Publishers, Yıl: 2009, s. 83-87, 184-191; ARAL, s. 195; Bu durumun son olarak yaşandığı iki ülke Afganistan ve Irak'tır. AFAH, Ebrahim / GUHR, Alexandra Hilal: Building a State to Keep the Peace, Max Planck Yearbook of United Nations Law, 9, Afghanistan 2005, s. 410 vd.; Bu durum Somut Olmayan Kültürel Miras İhtisas Komitesi ile ilgili düzenlemede belirtilmiştir. <https://www.unesco.org.tr/Pages/323/19>, Erişim Tarihi: 09.08.2021

garanti altına alınan insan haklarını ve temel özgürlükleri ihlal etmek veya bu hak ve özgürlüklerin kapsamını kısıtlamak için başvuramaz."¹²⁶

İç hukuk gerçekliğinden bakıldığında ise Türkiye konumlandığı coğrafya vesilesiyle tarihi eserler bakımından potansiyel olarak açık müze iken; gelenek ve görenekler açısından da kültürel bir mozaik sergilemektedir. Türk hukuk sisteminde kültüre karşı konumlanma ulus devletin üzerine inşa olduğu kurgu ile doğrudan alakalıdır. Bu konumlanmada sırasıyla devletin kendisini üzerine inşa ettiği ideoloji ve batı temelli kültür önemlidir. Devlet, resmî ideoloji üzerinden kültürü tanımlamış ve bu çerçevede faaliyet yürütürken halkın gelenek ve görenekler gibi kültürel birikimine karşı ise ya kayıtsız kalmış ya da resmî ideolojinin izin verdiği çerçevede dikkate almıştır.¹²⁷ Batı temelli kültür ise hem uluslararası insan hakları konseptinden hem de yeni kurulan devletin kültür kodlarını belirlerken yüzünü batıya dönmüş olmasından kaynaklanmaktadır. 9747 sayılı 10/07/1985 tarihli Evlendirme Yönetmeliği'nin nikâh hususunu ayrıntılı olarak düzenlemiş olması bu gerçekliğin somut bir görünümüdür.¹²⁸ Resmi nikâh töreninin bu topraklarda 100 yıllık bir geçmişi söz konusudur. Düğün, kolektif bir olgu olması nedeniyle geniş kitlelerce kutlanırken, bireyi merkeze alan insan hakları kurgusu temelinde nikâh müessesesi evlilik birliğinin, tarafların iradelerine uygun şekilde somutlaştırılmasından ibarettir. İdari bir işlem olan nikâh müessesesinin sadece iki şahidin huzurunda bir devlet memuru tarafından gerçekleştirilmesi kâfi iken hemen hemen bütün belediyelerin bu idari işlemin gerçekleşmesi için özel salonlar organize etmiş olması batı merkezli bir kültürel etkilenmedir. Bu gerçeklik birçok akademik çalışmada somut olarak ortaya çıkmaktadır. Ahmet Erman Aral'ın belirttiği üzere gerçekten de kendisine örnek alınan batı kültürü ile örtüşmeyen birçok kültürel öge "medeni olmayan" damgasını yemiştir.¹²⁹

¹²⁶ Kültürel Çeşitliliğin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi madde 2/1; Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi madde 2.; DONNELLY, s.164; JAKUBOWSKİ, Andrzej: Cultural Rights as Collective Rights, An International Law Perspective, Brill Nijhoff, Yıl: 2016, s. 2; ARAL B., s. 27-69, 191-223.

¹²⁷ DONNELLY, s.164.

¹²⁸ 9747 sayılı 10/07/1985 tarihli Evlendirme Yönetmeliği. Yönetmeliğin 26. maddesinde de tören yerleri ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

¹²⁹ ARAL, Ahmet Erman: Somut Olmayan Kültürel Miras ve Eğitim: Eğitimin Periyodik Raporlardaki Görünümüne Eleştirel Bir Bakış, Millî Folklor Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 120, Yıl: 2018, s. 65,

Oğuz, Türkiye’de gelenek ve göreneklerin medyadan, eğitime ve kent yaşamına taşınmadığını bu nedenle de “*Köroğlu’nun yerini Robin Hood, Kerem ile Aslı’nın yerini Romeo ve Juliet, Boz Atlı Hızır’ın yerini Noel Baba almıştır*” demektedir.¹³⁰ Hâlbuki gelenekler kültürlerin varlığının ve çeşitliliğin garantisidir. Kültürün ikincil ürünü olan sinema, tiyatro ve edebiyat ancak onlara kaynaklık eden gelenek ve görenekler korunduğunda vücut bulabilir.

Hukuk sistemin gelenek ve göreneklere karşı söz konusu bu tutumunun insanların bakış açılarını da etkilediği ve insanların gündelik yaşamda kolektif kurgudan giderek uzaklaştıkları, bireysel hakları öncelikledikleri görülmektedir. Bugün Ramazan ayında davul çalınması, düğün merasimi başlamadan kız evinden gelin çıkarma gibi geleneksel uygulamaların toplumda gürültü olarak kabul edilmesi bunun somut bir göstergesidir. Kemal Gözler’in, “pek çok “gürültücü” gelenek ve göreneğimiz vardır” ifadesi bu bağlamda desterkler niteliktedir.¹³¹

Düğünler özelinde ise; bugün gelinen aşamada düğünler özgünlüklerini ve kültürel motiflerini, sosyal işlevlerini çok hızlı bir şekilde kaybetmektedir. Düğünlerin, dışarıda, geniş zamanlarda, özlerine uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi kültürel kolektif negatif bir haktır. Kentlerde düğün alanlarına yer verilmemiş olması bu hakkın ihlalidir. Düğünler konusunda idarenin negatif hakkın garanti altına alınmasının yanında pozitif düzenlemeye gitmesi gelinen noktada zorunluluktur.

<https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=120&Sayfa=59>,
Erişim Tarihi: 30.12.2021, s. 65.

¹³⁰ OĞUZ, 2009: s. 6; ARAL, Ahmet Erman, 2018, s. 65.

¹³¹ GÖZLER, 2011, s. 358.

KAYNAKÇA

- AFSAH, Ebrahim / GUHR, Alexandra Hilal: Building a State to Keep the Peace, Max Planck Yearbook of United Nations Law, 9, Afghanistan 2005, s. 373-456.
- AKPINARLI, Neyire: The Fragility of the Failed State Paradigm, A Different International Law Perception of the Absence of Effective Government, Martinus Nijhoff Publishers, Yıl: 2009.
- ALGAN, Bülent: Rethinking “Third Generation of” of Human Rights, Ankara Law Review, Sayı: 1, Yıl:2004, s. 121-155.
- ALVER, Köksal: Kültür Sosyalolisi ve Kültürel Çalışmalar, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/19_20_Guz/kultur_sosyolojisi_ve_kulturel_calismalar/index.html, Erişim Tarihi: 31.12.2021.
- ARAL, Ahmet Erman: Somut Olmayan Kültürel Miras ve Eğitim: Eğitimin Periyodik Raporlardaki Görünümüne Eleştirel Bir Bakış, Millî Folklor Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 120, Yıl: 2018, s. 129–152, <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=120&Sayfa=59>, Erişim Tarihi: 30.12.2021.
- ARAL, Berdal: Üçüncü Kuşak Haklar Olarak Kolektif Haklar, Siyasal Kitabevi, Ankara 2010.
- ARIOĞLU, İbrahim Ethem / AYDOĞDU ATASOY, Özlem: Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Geleneksel El Sanatları ve Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turkish Studies, Cilt:10, Sayı: 16, Yıl: 2015, s.109-126, <https://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=9058>, Erişim Tarihi: 31.12.2021.
- AYDOĞDU ATASOY, Özlem: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında İcracı Kurum T.C Kültür ve Turizm Bakanlığının Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme (2006-2016), Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2018, <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/68696/499558.pdf?Sequence=1>, Erişim Tarihi: 21.07.2021
- BİLGİN, Musa: Harman Yeri, Dorlion Yayınevi, Ankara 2021.

- BİLGİN, Musa: Talan, Dorlion Yayınevi, Ankara 2021.
- BOYTOK, Ahmet / BOYRAZ, Mehmet / BAŞAR, Berkan: Somut Olmayan Kültürel Miras Konulu Bilimsel Yayınların Veri Görselleştirme Tekniği ile Bibliyometrik Analizi, Güncel Turizm Araştırmalar Dergisi, cilt:5, Sayı: 2, Yıl: 2021, s.246-262., <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guntad/issue/64993/907746>, Erişim Tarihi: 31.12.2021.
- CASTELLS, Manuel: İnternet Galaksisi. Phoenix Yayınevi, Ankara 2020.
- ÇETİNÖZ, Burçin Cevdet / TEMİZ, Gürkan: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliği: Anamur'da Düğün Geleneği I.Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Elazığ 13-14-15 Ekim 2016, https://www.researchgate.net/publication/315798909_somut_olmayan_kulturel_mirasin_surdurulebilirligi_anamur%27da_dugun_gelenegi_sustainability_of_the_intangible_cultural_heritage_the_wedding_tradition_in_anamur, erişim tarihi:31.12.2021
- DONDERS, Yvonne: Cultural Rights in International Human Rights Law: From Controversy to Celebration, Japanese Yearbook of International Law, Sayı: 62, Yıl: 2019, s. 62-84.
- DONELLEY, Jack: Teoride ve Uygulamada İnsan Haklar, Yetkin Yayınları, Ankara 1995.
- EKİCİ, Mehmet: Türk Halk Kültürü Araştırmalarında Dünü, Bugünü ve Yarın, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Yıl:2008, s. 11-26., <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mahder/issue/36127/405721> Erişim Tarihi: 31.12.2021.
- EMRE, Gülder: Kültürel Mirasın Korunması. İstanbul Üniversitesi Uzaktan Eğitim ve Açıköğretim Fakültesi, İstanbul 2017, https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_bahar/kulturel_mirasin_korunmasi/index.html, Erişim Tarihi: 21.12.2021.
- ERKAN, Mehmet Emin: Uluslararası Dengbeçlik Kültürü ve Dengbeçler, Şırnak Üniversitesi Yayınları, Şırnak 2019.
- BAZ, İbrahim (ed.), ÖZ, Ruhullah (ed.), ERTAŞ, Çağdaş(ed.), TUNÇ, İsmet (ed.): Uluslararası Dengbeçlik Kültürü ve Dengbeçler

- (Uluslararası Sempozyum Bildirileri), Şırnak Üniversitesi Yayınları: Mardin Sesi Gazetecilik Matbaacılık, 1. Baskı, Şırnak 2019, <http://yenisite.sirnak.edu.tr/resimler/files/dengbejliksempozyumu.pdf>, Erişim Tarihi:21.12.2021.
- GÖZLER, Kemal: Sokak Düğünleri ve Hukuk, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Zabunoğlu Armağan, Yıl: 2011, s. 352-371.
- GÖZLER, Kemal, İnsan Hakları Hukuku, Etkin Yayınları, Bursa 2018.
- GÜNEŞ, Ahmet: Çevre Hukuku, Adalet Yayınları, Ankara 2019.
- JAKUBOWSKİ, Andrzej: Cultural Rights as Collective Rights, An International Law Perspective, Brill Nijhoff, Yıl: 2016, s. 1-15.
- KARABAŞ, Solmaz: Uygulamaları Açısından Somut Olmayan Kültürel Miras ve Folklor, Folklor ve Edebiyat, cilt: 20, Sayı: 80, Yıl: 2014, s. 99-105.
- LENZERİNİ, Federico: Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples. European Journal of International Law, Cilt: 22, Sayı: 1, Yıl: 2011, s. 101-120.
- OĞUZ, Mehmet Öcal: UNESCO ve İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları, Milli Folklor Dergisi, Cilt:20, Sayı: 78, Yıl: 2008, s. 5-11.
- OĞUZ, Mehmet Öcal: Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kültürel İfade Çeşitliliği, Milli Folklor Dergisi, Sayı: 82, Yıl: 2009, s. 6-12.
- OĞUZ, Mehmet Öcal: Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras. Milli Folklor Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 100, Yıl: 2013, s. 5-13.
- OĞUZHAN, Özlem: Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi'nin Çelişkeleri ve Eleştirisi, Milli Folklor Dergisi, Cilt 25 Sayı:100, Yıl: 2013, s. 72-86.
- ÖLÇER ÖZÜNEL, Evrim: Geleneğin Geleceği: Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Olarak Aşıklar, AHBV Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:1, Yıl: 2019, s.39-45, <https://dergipark.org.tr/en/pub/ahbvedebiyat/issue/51385/667876>, Erişim Tarihi: 21.12.2021.
- PEKERŞEN, Yeliz / ÇALIK, İsmail: Konya'da Keçecilik Geleneğinin Somut Olmayan Kültürel Miras Açısından Değerlendirilmesi,

- Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 37, Yıl: 2017, s. 339-355.
- RAMAZANOĞLU, Yıldırım: Farklı Bir Bakış ile Anayasa Gerçeği, Egebasım, İstanbul 2012.
- TEMİZ, Gürkan / ÇETİNGÖZ, Burçin Cevdet: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Sürdürülebilirliği: Anamur'da Düğün Geleneği, ASOS Congress Bildiri Kitabı, Elazığ 2016, s. 2594-2605, https://www.researchgate.net/publication/315798909_somut_olmayan_kulturel_mirasin_surdurulebilirligi_anamur_da_dugun_gelenegi_sustainability_of_the_intangible_cultural_heritage_the_wedding_tradition_in_anamur, Erişim Tarihi: 20.12.2021.
- TURAN, Sedat: Belediye Başkanlarının Nişan, Nikah, Düğün ve Sunnet Törenlerinde Altın Takıp Takamayacakları ve Belediyenin Bütçesinden Ödenip Ödenmeyeceğinin Mevzuat Açısından İncelenmesi ve Değerlendirilmesi, Turan Yerel Yönetimler Danışmanlık Eğitim Yayıncılık ve Mevzuat, 16.11.2017, <https://sedatturan.com.tr/index.php/makaleler/7-belediye-baskanlarinin-nisan-nikah-dugun-ve-sunnet-torenlere-altin-takip-takamayacaklari-ve-bedelinin-belediye-butcesinden-odenip-odenemeyeceginin-mevzuat-acisindan-incelenmesi-ve-degerlendirilmesi>, Erişim Tarihi: 19.12.2021.
- TURGUT, Nükhet: Çevre Politikası ve Hukuku, İmaj Yayınları, Ankara 2017.
- TÜRKER, Ali / ÇELİK, İsa: Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Turistik Ürün Olarak Geliştirilmesine Yönelik Alternatif Öneriler, Yeni Fikir Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 9, Yıl: 2012, s. 86-98.
- TÜRKOĞLU, İlknur: Sürdürülebilir Kalkınmada Kültür Mirasının Yeri ve Önemi. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 20, Yıl: 2020, s. 117-143.
- YENİCE, M. Serhat: Türkiye'nin Kentsel Dönüşüm Deneyiminin Tarihsel Analizi, BAÜ Fen Bil. Enst. Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 1, Yıl: 2004, s. 76-88, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/220331>, Erişim Tarihi: 21.12.2021.
- YÜCEL, Seher Demet / SALT, Esra: Kültürel Peyzajların Tarihsel Süreç İçerisindeki Değişimlerinin Tespiti: Bursa İznik Örneği, Planlama, Cilt: 28, Sayı: 1, Yıl: 2018, s. 40-55,

<https://planlamadergisi.org/jvi.aspx?pdir=planlama&plng=tur&u n=PLAN-46220>, Erişim Tarihi: 31.12.2021.

ZANTEN, Wim Van: Constructing New Terminology for Intangible Cultural Heritage, Museum International, Cilt: 56, Sayı: 1-2, Yıl: 2004, s. 36-44.

GAZETELER

Diken: ‘Konya valisinden düğün konvoyu uyarısı: Çevreyi rahatsız eden bir şeyin gelenekle ilgisi yok’ (2020, Şubat 18), <https://www.diken.com.tr/konya-valisinden-dugun-konvoyu-uyarisi-cevreyi-rahatsiz-eden-bir-seyin-gelenekle-ilgisi-yok/>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

En son haber: ‘İzmir’de sokak düğününde ormana doğru havai fişekler atıldı’. (2021, Ağustos 14), <https://www.ensonhaber.com/gundem:https://www.ensonhaber.com/gundem/izmirde-sokak-dugununde-ormana-dogru-havai-fisekler-atildi.>”, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

Haber Türk: ‘Balkonda düğünü izliyordu! Sonrası dehşet!’ (2021, Temmuz 21), <https://www.haberturk.com/maganda-oldurdu-sondakika-balkonda-dugunu-izliyordu-sonrasi-dehset-3168954>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

Haberler.com: ‘Aksaray’da gurbetçilerin kullandığı otomobil düğün konvoyu ile çarpıştı: 2 ölü’ (2021, Temmuz 16). 30 Aralık 2021 tarihinde <https://www.haberler.com/aksaray-da-3-aracli-trafik-kazasi-2-olu-cok-sayida-14273359-haberi/>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

Hürriyet: ‘Gaziantep’de katliam!’ (2016, Ağustos 22), <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/gaziantepde-patlama-40203650>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

Kırşehir Haber Türk: ‘Düğün Magandası Kasten Adam Öldürme Suçlamasıyla Yargılanacak’ (2021, Ekim 18), <https://kirsehirhaberturk.com/haber-dugun-magandasi-kasten-adam-oldurme-suclamasiyla-yargilanacak-35330.html>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

NTV: ‘Savaş alanına döndü’, (2021, Ağustos 30), <https://www.ntv.com.tr/turkiye/dugunde-yukse-ses-kavgasiortalik-savas-alanina>

donda,nrzM4GOkYE2c76KA27uH4A, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

Sabah: ‘Düğünde havaya ateş açıp, davetliyi öldüren magandaya 18 yıl hapis’, (2019, Aralık 03), <https://www.sabah.com.tr/yasam/:https://www.sabah.com.tr/yasam/dugunde-havaya-ates-acip-davetliyi-olduren-magandaya-18-yil-hapis-4819410>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

ULUSLARARASI METİNLER

“Somut Olmayan Kültürel Miras - Kültürel Çeşitliliğin Aynası” İstanbul Deklerasyonu. (8. Ekim 2002). İstanbul.

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi. (1945, Haziran 26), https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/bm_yeni.html, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

Bolivya Anayasası (2009), https://www.constituteproject.org:https://www.constituteproject.org/constitution/Bolivia_2009.pdf, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (1989, Kasım 20), https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/bm_yeni.html, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi. (1976, Ocak 03). Milletlerarası Sözleşmeler, https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/bm_yeni.html, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. (1948, Aralık 10), https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/bm_yeni.html, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi, (2005, Ekim 20), Sözleşmeler, Paris, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, <https://www.unesco.org.tr/Pages/179/177/>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Sözleşme. (1976, Mart 23), <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003, Ekim 17), <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-264414/somut-olmayan-kulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

Unesco Kültür Politikaları Bildirgesi, (26 Temmuz-6 Ağustos 1982), Mexico City, https://culturalrights.net/descargas/drets_culturals401.pdf, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

MEVZUATLAR

664 Sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011, Kasım 2). Resmî Gazete (28103 (Mükerrer)), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/201111102M1-4.htm>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ilgili düzenlemeyi içeren Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi -1, (2018, Temmuz 10). Resmi Gazete (30474), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimleri Teşvik Kanunu, (2004 Temmuz 21). Resmi Gazete (25529), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5225.pdf>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

2872 Sayılı Çevre Kanunu, (1983 Kasım 08). Resmi Gazete (18132), <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu (1934, Temmuz 14), Resmî Gazete (2751), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2559.pdf>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

2709 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (1982 Kasım 9), Resmi Gazete (17863), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

2169 Sayılı Evlendirme Yönetmeliği, (1985, Kasım 7), Resmi Gazete (18921), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.859747.pdf>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, (2005 Mart 4), Resmi Gazete (25745), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf>, Erişim Tarihi: 15.12.2021.